

AGNIESZKA PONIKIEWSKA

**Turystyka jaskiniowa jako
nowatorska oferta programowa
organizatora imprez turystycznych**

Warszawa, rok 2008

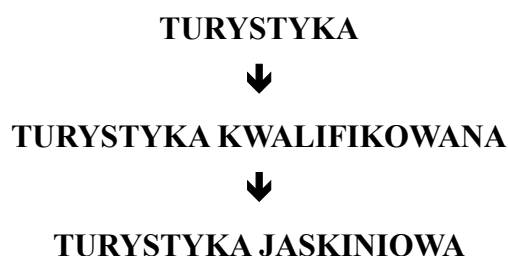
Spis Treści:

1. Wstęp
2. Miejsce turystyki w XXI w.
3. Specyfika turystyki
4. Rodzaje turystyki
5. Rodzaje turystyki kwalifikowanej
 - 5.1. Specyfika turystyki jaskiniowej (speleologicznej)
6. Zarys historii turystyki jaskiniowej
7. Turystyka jaskiniowa w programowej ofercie organizatora imprez turystycznych
 - 7.1. Organizatorzy imprez turystycznych
 - 7.2. Przedsiębiorcy świadczący usługi turystyczne
 - 7.3. Organizacje pozarządowe w sektorze turystycznym
8. Przyszłość turystyki jaskiniowej
9. Podsumowanie

1. WSTĘP

Niniejsza praca ma na celu przybliżyć mało znaną formę spędzania wolnego czasu, a mianowicie turystykę jaskiniową. Jednocześnie ma ukazać zalety turystyki jaskiniowej jako szansy na poszerzenie oferty programowej o nowatorskie rozwiązania w prowadzonych przez organizatorów imprez turystyki przedsięwzięciach. Mam nadzieję, że praca ta pozwoli rozwiązać wiele niepewności związanych z tą formą aktywnego wypoczynku, a może i przekonać do zapoznania się z tą działalnością turystyczną.

Pierwszy rozdział pracy przedstawia turystykę jako zagadnienie globalne w oparciu o rozwój gospodarczy kraju. Istotne jest, że w coraz większym znaczeniu turystyka wpływa na gospodarkę i ekonomię nie tylko regionów, ale całej Polski i zajmuje ważne miejsce w rozwoju naszego kraju. Drugi rozdział przybliży specyfikę turystyki jako zjawiska społeczno – kulturowego, które wpływa na rozwój poznawczy i estetyczny człowieka. Kolejny rozdział przypomni podział turystyki ze względu na formę jej uprawiania. Oczywiście turystykę można podzielić na różne sposoby, aczkolwiek podział ze względu na formę został wybrany celowo w związku z kolejnymi dwoma rozdziałami przedstawiającymi turystykę kwalifikowaną, w tym turystykę jaskiniową. W związku z tym została ułożona, ze względu właśnie na formę uprawiania turystyki następująca piramida:

W rozdziale szóstym można zapoznać się z krótką historią turystyki jaskiniowej oraz taternictwa jaskiniowego, które to wywodzi się właśnie z tejże turystyki. Następny rozdział stanowi opis i prezentację poszczególnych ofert imprez turystyki jaskiniowej realizowanych przez organizatorów. Jednocześnie ukazuje szerokie zainteresowanie różnych środowisk organizujących tą formę turystyki. I jak można się przekonać oferty te są ciekawe, atrakcyjne i inne od wszystkich, co w czasach komercjalizacji może stanowić zainteresowanie wielu grup turystów. Dlatego też ważne jest aby poszukać odpowiedzi na pytanie: czy turystyka jaskiniowa ma sens na dłużej zagościć w ofertach rodzimych przedsiębiorców?

2. MIEJSCE TURYSTYKI W XXI W.

3. SPECYFIKA TURYSTYKI

Zagadnienia związane z turystyką jako formą wypoczynku, zdobywania wiedzy, poznania towarzyszą historii świata od samego początku. Turystyka może być rozpatrywana na wielu płaszczyznach. Najczęściej postrzegana jest jako zjawisko społeczne (człowiek zmienia środowisko społeczne, nawiązuje nowe kontakty, powstają nowe więzi społeczne), psychologiczne (człowiek realizuje swoje potrzeby, które kształtują motywy określające dążenie do realizacji określonego celu powiązanego z wartościami danej jednostki), kulturowe (element kultury współczesnego życia), przestrzenne (rozbudowa infrastruktury turystycznej związanej z komunikacją, bazą noclegową i gastronomiczną, elementami umożliwiającymi korzystanie z walorów turystycznych, powodujących zmianę krajobrazu) i ekonomiczne (aktywizacja działalności gospodarczej z zakresu usług turystycznych).¹ Dzięki swej interdyscyplinarności aktywizuje jednocześnie wiele różnych dziedzin nauki. Inaczej turystykę będzie spostrzegał i definiował socjolog, inaczej psycholog, geograf czy ekonomista. Jeśli przyjmiemy jedną z definicji turystyki, których mnogość można znaleźć w literaturze tematu, że stanowi ona wycieczkę lub podróż kończącą się powrotem do punktu wyjścia, wówczas turystyka przedstawia się jako rozrywka, przyjemność czy zaspokojenie ciekawości. Turystyka stanowi zjawisko rozpatrywane w sferze społeczno – kulturowej oraz gospodarczej, gdzie wpływa zarówno na rozwój jednostki ludzkiej jak i na rozwój ekonomiczny wielu miejscowości czy regionów. Współcześnie jest elementem życia codziennego człowieka, jedną z jego form aktywności i realizowania się. Gdyby nie dążenie człowieka do poznawania świata, przyrody, ludzi, kultury, elementy gospodarcze turystyki nie rozwijałyby się aż tak dynamicznie jak obecnie. W sposób dosadny formułuje to profesor Krzysztof Przeclawski: „ Turystyka jest przede wszystkim zachowaniem człowieka. Człowiek jest jej podmiotem. Nie można zrozumieć prawidłowości rządzących zjawiskiem turystyki bez zrozumienia człowieka. Człowieka jako jednostki myślącej, poznającej, czującej, twórczej, dokonującej wyborów. Człowieka w grupie i jego roli społecznej, człowiek gospodarującego i organizującego przestrzeń. Po prostu - człowieka tworzącego przestrzeń.”² Nie ulega wątpliwości, że turystyka stanowi zjawisko bardzo złożone, którego motorem jest właśnie człowiek. Stąd też specyfika turystyki jest ściśle związana z zachowaniami,

¹ G. Gołębski, *Kompendium wiedzy o turystyce*, Warszawa-Poznań 2002, s. 20-22.

² K. Przeclawski, *Człowiek a turystyka. Zarys socjologii turystyki*, Kraków 1997, s.33.

potrzebami, motywacjami człowieka. Twórca teorii hierarchii potrzeb Abraham Maslow twierdził, że człowiek musi być tym, kim może być i musi być wierny własnej naturze. Tłumaczy to poniekąd przekształcanie się turystyki, tej w rozumieniu wypoczynku, w turystykę dążącą do pokonywania własnych słabości oraz granic ludzkich możliwości, gdzie uprawianie turystyki chociażby przez himalaistów, polarników czy żeglarzy jest realizacją nie tylko potrzeb i celów, ale odzwierciedlanie własnej natury. Turystyka stała się sposobem poznawania świata, a nie tylko formą spędzania wolnego czasu.

4. RODZAJE TURYSTYKI

Istnieje niezliczona możliwość podziału turystyki na różne rodzaje, typy ze względu na motywy uprawiania turystyki czy formy, przez które jest realizowana. Zaprezentuję niektóre rodzaje turystyki uwzględniające motywację do jej uprawiania skupiając się przede wszystkim na turystyce kwalifikowanej, której źródłem realizacji jest konkretna forma. Przełom XX i XXI w. przyniósł wyraźne zróżnicowanie i wzbogacenie sposobów spędzania wolnego czasu, co spowodowało wyodrębnienie nowych form turystyki.

Należy także pamiętać o nierozłączności wszystkich rodzajów turystyki, które często nawzajem się przenikają, a turysta uczestniczący w imprezie turystycznej korzysta z jej wielu form jednocześnie.

Turystyka krajoznawcza – z tą formą turystyki nierozzerwalnie związane jest pojęcie krajoznawstwa. Krajoznawstwo jak podaje Encyklopedia PWN z 1997r. – ”to ruch społeczny oparty głównie na różnych formach turystyki mający na celu poznanie kraju ojczystego (lub regionu), zachowanie jego zasobów przyrodniczych i kulturowych, popularyzowanie wiedzy o nim.” Krajoznawstwo m.in. ma na celu:

- szerzenie w społeczeństwie zamiłowania do przyrody, kultury materialnej i duchowej;
- wszechstronne poznanie najpierw ojczyzny, a potem innych krajów;
- zwrócić uwagę na zachowanie własnej tożsamości i odrębności kulturowej - pociąga to za sobą wychowanie patriotyczne oraz przywiązanie do lokalnych wartości (tzw. małe ojczyzny);
- przywiązanie człowieka do miejsca, w którym żyje;
- zwrócenie uwagi na problematykę ekologiczną i ochrony środowiska;

- wykraczanie poza normalną obserwację otaczającego świata i skierowanie się w stronę badań dotyczących różnych sfer życia społecznego, kulturowego i gospodarczego.

Krajoznawstwo jest nieodłącznym elementem turystyki albowiem jak twierdzi T. Łobożewicz bez krajoznawstwa turystyka byłaby tylko zwykłym „przemieszczaniem się” w przestrzeni, np. podróżą, marszem, jazdą lub pływaniem.³ Należy zaznaczyć, że przez tą formę turystyki doskonale realizowane są funkcje poznawcze i wychowawcze turystyki. Turystyka krajoznawcza jest podejmowana z własnej inicjatywy i dla własnego rozwoju intelektualnego człowieka, co stanowi istotę tej formy turystyki.

Turystyka wypoczynkowa – badania w wielu krajach wykazują, że jest to najczęściej stosowana turystyka, której motywem wyjazdu jest wypoczynek i rekreacja. Często sprowadzana do określenia „3 S” od słów sun (słońce), sea (morze), sand (piasek). Turystyka taka może przybierać charakter wypoczynku biernego lub czynnego prowadzącego do regeneracji sił i odpoczynku po pracy.

Turystyka lecznicza (zdrowotna) – można ją również określić jako turystykę uzdrowiskową lub sanatoryjną. Motywem przyjazdu turysty jest przede wszystkim poprawa stanu zdrowia i odbywa się do miejscowości posiadających statut uzdrowiska, w tym występowanie wód mineralnych czy wyjątkowych walorów klimatycznych. Obecnie w miejscowościach uzdrowiskowych wprowadza się również dodatkową ofertę spędzania wolnego czasu w postaci uprawiania innych form turystyki.

Turystyka motywacyjna – polega na organizacji dla pracowników danej firmy wyjazdów stanowiących rodzaj nagrody za osiągnięcia i zachętę do lepszej, bardziej efektywnej pracy. Często wyjazdy takie mają charakter integracyjny. W ramach turystyki motywacyjnej realizowane są różne typy turystyki - począwszy od krajoznawstwa, przez wypoczynek i rekreację do turystyki kwalifikowanej. Wyjazdy takie zwykle organizuje się poza szczytem turystycznym, co umożliwia złagodzenie zjawiska sezonowości. Obecnie w Polsce takie wyjazdy nie są jeszcze aż tak popularne jak w USA czy Europie Zachodniej.

Turystyka biznesowa – związana jest z wyjazdami o charakterze biznesowym, podczas których osoby wyjeżdżające korzystają z podstawowych usług turystycznych (transport,

³ P. Różycki, Zarys wiedzy o turystyce, Kraków 2006

nocleg, gastronomia), zaś w czasie wolnym z wypoczynku, rozrywki, poznawania okolicy. Rozwój turystyki biznesowej ściśle związany jest z rozwojem gospodarczym danego kraju.

Turystyka kongresowa – ta turystyka z kolei związana jest z wyjazdami w celu uczestniczenia w krajowych i międzynarodowych kongresach, konferencjach, zjazdach, seminariach itp., których uczestnikami są naukowcy, politycy, członkowie różnych organizacji społecznych. Zazwyczaj organizacja kongresów odbywa się w dużych miastach, będącymi ośrodkami politycznymi, ale również w miastach posiadających walory krajoznawcze lub historyczne w celu uatrakcyjnienia danej imprezy w czasie wolnym przeznaczonym dla jej uczestników. Często także imprezy takie organizowane są z dala od dużych miast, np. w zabytkowych pałacach czy zamkach, co jednocześnie promuje jakiś ciekawy zakątek turystyczny.

Turystyka wiejska (agroturystyka, ekoturystyka) – jest to forma spędzania wolnego czasu na wsi, na łonie natury. Bazę noclegową tworzą prowadzone przez ludność miejscową pensjonaty, kwatery prywatne, pokoje gościnne czy kempingi. Cechą charakterystyczną turystyki wiejskiej jest możliwość bezpośredniego kontaktu z przyrodą i coraz częściej ze zwierzętami gospodarskimi, domowa atmosfera, różne formy rekreacji (rower, jazda konna, narty, kulig), możliwość uczestnictwa w wiejskich imprezach kulturalnych. Często gospodarstwa wiejskie serwują zdrową żywność w ramach prowadzonych przez gospodarzy ekogospodarstw. Istotnym elementem turystyki wiejskiej jest także kultura lokalnego folkloru (pokazy wypieku chleba, wyrobu sera, pokazy twórczości ludowej).

Turystyka religijno – pielgrzymkowa – celem tej turystyki jest odwiedzanie miejsc świętych, sanktuariów, udział w obrzędach religijnych podczas świąt kościelnych w istotnych dla pielgrzymów miejscach. Równocześnie mogą być realizowane podczas wyjazdu cele poznawcze czy krajoznawcze.

Turystyka etniczna – określana mianem „turystyki sentymentalnej” lub „turystyki refleksyjnej” związana jest z powrotem do miejsc pochodzenia przodków, „powrotem do korzeni”. Przedmiotem zainteresowań osób, które kiedyś opuściły swoje miejsca pochodzenia może być dziedzictwo kulturowe - obiekty sakralne, historyczne, cmentarze czy dawne miejsca zamieszkania. Turystyka etniczna jest charakterystyczne dla wielu narodów w związku z falami emigracji czy sytuacjami politycznymi.

Turystyka edukacyjna – związana jest z wyjazdami w celu zdobycia wiedzy. Zaliczane do niej są wyjazdy na studia, kursy, do szkół językowych lub w celu nauki języka za granicą. Wyjazdy takie podejmują zwykle ludzie młodzi oraz pracownicy naukowci. Specyficznym rodzajem turystyki edukacyjnej są tzw. „zielone szkoły”, w trakcie których dzieci i młodzież uczestniczą w specjalnie skonstruowanym programie krajoznawczym uwzględniającym aktualny program nauczania w szkole podstawowej, gimnazjalnej i średniej.

5. RODZAJE TURYSTYKI KWALIFIKOWANEJ

Oprócz omówionych wcześniej rodzajów turystyki na szczególną uwagę, w związku z tematem pracy, zasługuje **turystyka kwalifikowana (aktywna)**, której podział związany jest z formą uprawianego sportu.

Turystyka kwalifikowana stanowi jedną z najważniejszych i najbardziej dostępnych form aktywnego wypoczynku wymagających m.in. szczególnego przygotowania, umiejętności, doświadczenia, znajomości specjalistycznego sprzętu. Określenie „turystyka kwalifikowana” pojawiło się w latach 1951-53, kiedy to w ramach działalności PTTK, obok tradycyjnych rodzajów turystyki (piesza nizinna i górską, narciarską) zaczęła rozwijać się również turystyka kolarska, kajakowa, motorowa i żeglarska. W celu nadania wspólnego określenia dla tych dziedzin ustalono termin – „turystyka kwalifikowana”, który z czasem przyjął się i dzisiaj jest powszechnie używany.

„Turystyka kwalifikowana jest najwyższą formą specjalizacji turystycznej. Uprawianie jej wymaga specjalnego przygotowania psychofizycznego, zahartowania na trudy, umiejętności zachowania się w środowisku naturalnym i w obiektach turystycznych, a w niektórych przypadkach potwierdzonej przez właściwe organizacje umiejętności posługiwania się sprzętem turystycznym, głównie lokomocyjnym (rowerem, żaglówką, nartami, sprzętem do nurkowania itp.) [...] Turystykę kwalifikowaną uprawiać można indywidualnie i zespołowo, w grupach nieformalnych i zorganizowanych, niekiedy w połączeniu z elementami współzawodnictwa.”⁴

Celem turystyki kwalifikowanej jest wypoczynek, rekreacja, doskonalenie sprawności fizycznej i umiejętności, utrzymywanie dobrego stanu zdrowia oraz wszechstronne poznawanie. Dlatego też pełni ona wielorakie funkcje społeczno-wychowawcze zawierające element:

⁴ J. Merski, *Turystyka kwalifikowana*, Warszawa 2002, s. 11.

- wychowania fizycznego, który wywołując odpowiednie zmiany somatyczne i psychomotoryczne ułatwia, a także przyspiesza socjalizację;
- wychowania zdrowotnego, który wprowadza człowieka do aktywnej ochrony zdrowia fizycznego i psychicznego;
- wychowania politechnicznego, umożliwiającego przyswojenie kultury technicznej, czyli umiejętności kompletnego i efektywnego wykorzystania sprzętu i urządzeń zgodnie z ich konstrukcją oraz funkcją, przy równoczesnym przestrzeganiu bezpieczeństwa i zdrowia własnego i innych;
- wychowania estetycznego, kształtującego wrażliwość na piękno natury i dzieł ludzkich;
- wychowania moralno-społecznego, które pomaga w przyswojeniu umiejętności podporządkowania własnego postępowania dobru zbiorowemu i zaspokajaniu potrzeb własnych w harmonii z interesem ogólnym;
- wychowania resocjalizującego, czyli zapobiegającego, względnie korygującego negatywne wpływy wychowawcze.⁵

Wraz z nowymi formami turystyki kwalifikowanej pojawił się problem bezpiecznego spędzania wolnego czasu. Ta forma wypoczynku jest obciążona pewnymi konsekwencjami wynikającymi z nieprawidłowego jej uprawiania. Turystyka aktywna jest szeroko zalecana i propagowana i wywiera korzystny wpływ na jej odbiorców, o ile nie stanie się mimowolnie czynnikiem szkodliwym. Związane jest to z niedostateczną wiedzą nt. danej turystyki kwalifikowanej, niewłaściwą organizacją, nieznaną specjalistycznego sprzętu, a niekiedy brawurą i bezmyślnością.

Wśród wielu form turystyki kwalifikowanej ze względu na dominujący charakter, po przez który jest realizowana można wyróżnić turystykę:

- ***pieszą niziną*** – jako najbardziej dostępna dla wszystkich, jest wśród dyscyplin turystyki kwalifikowanej najpopularniejsza; ułatwia dojście do miejsc trudno dostępnych; umożliwia bezpośredni kontakt z przyrodą; pomocne w turystyce pieszej nizinnej są znakowane szlaki turystyczne, które wytyczone są przez najciekawsze tereny danego obszaru z uwzględnieniem interesujących miejsc przyrodniczych,

⁵ W. Gaworecki, *Turystyka*, Warszawa 2000.

historycznych czy geologicznych; ta forma wypoczynku nie wymaga kosztownego wyposażenia, a jedynie sprawnej organizacji;

- ***pieszą górską*** – ta forma turystyki wymaga już od piechura większego zaangażowania w przygotowanie wycieczki – zarówno organizacyjnego, jak i psychofizycznego; turysta sprawnie musi posługiwać się mapą i kompasem oraz posiadać użyteczne wiadomości o górach, po których zamierza się poruszać, a także zadbać o kondycję fizyczną; turystyka górską zobowiązuje turystę do poruszania się wyłącznie znakowanymi szlakami górskimi oraz do posiadania odpowiedniej odzieży i obuwia bez względu na porę roku, które często ratuje zbłąkanemu turyście życie; turystyka górską należy do turystyk bezpiecznych, o ile zachowamy umiar i rozwagę;
- ***kolarską*** – w celu realizacji tej turystyki niezbędny jest turyście rower i w zależności od terenu, będzie to rower turystyczny (trekkingowy) do jazdy nizinnej lub rower górski do jazdy górskiej; turystyka rowerowa wymaga przygotowania zarówno kondycyjnego jak i technicznego (rower, odzież, obuwie); turysta rowerowy powinien także posiadać wiedzę dot. prostych napraw rowerowych; przy wyborze trasy coraz bardziej pomocne są mapy z wyznaczonymi szlakami rowerowymi;
- ***narciarską*** – turystyka narciarska nieodłącznie powiązana jest z umiejętnościami jazdy na nartach; wymaga przede wszystkim odpowiedniego sprzętu narciarskiego w zależności od uprawianego narciarstwa – zjazdowego, biegowego, turowego – oraz odpowiedniej odzieży; jest to turystyka wymagająca dobrej kondycji fizycznej jak i finansowej; niestety obecnie wiele szlaków narciarskich w Polskich górach jest zaniedbanych; jest to turystyka, która pozwala na aktywność zimą;
- ***jeździecką*** – jest to turystyka jedyna w swoim rodzaju, w której główną rolę pełnią dwie żywe istoty – człowiek i koń; do uprawiania turystyki jeździeckiej niezbędna jest umiejętność jazdy konnej oraz nawiązywania kontaktu ze zwierzęciem; jest to turystyka wymagająca dużych środków finansowych albowiem nie każdego stać na posiadanie i utrzymanie konia, zaś wypożyczanie konia jest równie kosztowne, a dochodzi do tego akcesoria dla konia oraz ubiór jeźdźca; dla wytrwałych jeźdźców powstają turystyczne szlaki jeździeckie, na trasie których znajdują się bazy noclegowe dla jeźdźcy i jego wierzchowca;
- ***wodną, w tym kajakową, żeglarską, motorowodną i podwodną*** – turystyka wodna jak sama nazwa wskazuje związana jest z różnymi typami wód śródlądowych (rzeki, jeziora, sztuczne zbiorniki wodne, zalewy) i morskich; turystyka wodna wymaga

przede wszystkim specjalistycznego sprzętu, do posługiwania się którym wymagane są uprawnienia – np. patent żeglarski, patent motorowodny, certyfikat nurka; poza turystyką kajakową wszystkie pozostałe wymagają specjalistycznego przeszkolenia i zdobycia wiedzy praktycznej;

- **motorową** – turystyka motorowa może być uprawiana przez cały rok; oczywiście przynajmniej jeden z turystów motorowych wśród wycieczkowiczów musi posiadać prawo jazdy, zaś niezbędnym elementem tej turystyki jest samochód lub motor; dzięki dyspozycji środków lokomocji turyści motorowi mają możliwość zwiedzenia w ciągu tego samego czasu znacznie więcej niż uczestnicy innych form turystyki; turystyka motorowa jak żadna inna stworzyła ludziom niepełnosprawnym możliwość uczestniczenia w turystyce.

Możliwości uprawiania turystyki kwalifikowanej, jak widać, jest wiele i wiele również ich powstaje z każdym kolejnym sezonem turystycznym. Do najmłodszych form turystyki kwalifikowanej należą: rafting – spływ pontonami po rwących, górskich potokach, paralotniarstwo, canyoning – pokonywanie górskich rzek i canyonów różnymi sposobami, windsurfing – pływanie na desce surfingowej z żaglem, kitesurfing – pływanie na desce mniejszej niż surfingowa ciągniętej przez wielki latawiec. Każda ze wspomnianych form turystyki kwalifikowanej może występować w powiązaniu z innymi. I tak możemy połączyć turystykę motorową z kolarską po przez wyjazd za miasto samochodem, zwiedzenie atrakcyjnych historycznie miejsc, a następnie pokonać rowerem fragment ciekawego przyrodniczo szlaku; czy też połączyć turystykę pieszą górską z narciarską – część drogi przejść pieszo, zwłaszcza tej pod górę, a następnie zjechać na nartach. Kombinacji jest tyle, na ile pozwoli nam naszym nieograniczona wyobraźnia, aczkolwiek każda z nich wymagać będzie od uczestników solidnego przygotowania, dobrej organizacji i odpowiedzialności, a nade wszystko tej wyobraźni, która cenniejsza jest od wszystkich innych walorów turystyki kwalifikowanej.

5.1. CHARAKTERYSTYKA TURYSTYKI JASKINIOWEJ (SPELEOLOGICZNEJ)

Turystyka jaskiniowa ściśle związana jest ze środowiskiem w jakim turysta się porusza, a mianowicie jaskiniami. Według definicji jaskinia to powstała w sposób naturalny próżnia w skale dostępna dla człowieka. Definicja ta wyklucza wszystkie obiekty powstałe w wyniku działalności ludzkiej. Najogólniejszy podział jaskiń rozróżnia jaskinie pierwotne i

wtórne. Jaskinie pierwotne, to te które powstały w jednym procesie razem ze skałą, w której występują. Typowym przykładem takich jaskiń są jaskinie lawowe powstałe podczas krzepnięcia spływających jeziorów lawy. Jaskinie wtórne powstały już po uformowaniu się skały. Zaliczymy tutaj jaskinie np. tektoniczne, powstałe na skutek uderzeń fal morskich i jaskinie krasowe. Jaskinie krasowe są najczęściej występującym typem i mają największe rozmiary, dlatego są głównym obiektem zainteresowań grotolazów i speleologów.

Zjawiska krasowe rozwijają się najpełniej na obszarach, gdzie skały mają dużą miąższość i są silnie spękane. Typowymi obszarami krasowymi w Europie są wapienne pasma Gór Dynarskich, Alp, Jury, Tatr. W Polsce poza Tatrami kras występuje na Wyżynie Krakowsko - Wieluńskiej, w Górach Świętokrzyskich i w Sudetach, zaś kras gipsowy tylko na Niece Nidziańskiej koło Buska Zdroju. Znane z terenu kraju są także jaskinie pseudokrasowe utworzone w skałach niewęglanowych na obszarze Polskich Karpat Fliszowych, czyli Pasma Beskidów i na Pogórzach.

Termin "*kras*" posiada praindoeuropejski źródłosłów. Do XIX wieku nazywany był tak jedynie obszar położony pomiędzy Triestem a doliną rzeki Vipawy, obejmujący zbudowaną z wapieni i dolomitów część półwyspu Istria. Od tej nazwy własnej *kras* zyskał nowe znaczenie i wszedł do międzynarodowej terminologii geologicznej. Oznacza on procesy polegające na rozpuszczaniu niektórych skał przez wody opadowe. Tworzy się w ten sposób nowy świat rzeźby krasowej. Do skał rozpuszczalnych przez wody opadowe należą: wapień, marmury, dolomity, gipsy i sole. W budowie skorupy ziemskiej dominującą rolę odgrywają skały węglanowe, dlatego też zjawiska krasowe najczęściej opisywane są właśnie na obszarach ich występowania.

Formy krasowe powstają i rozwijają się najpełniej w skałach rozpuszczalnych, jeśli są one silnie spękane, uszczelnione, posiadają dostateczną miąższość i zawierają mało części ilastych. W takich warunkach rozwijają się. Na rozwój zjawisk krasowych wpływa obok jakości skały także wysokość i ukształtowanie terenu. Zjawiska krasowe rozwijają się szczególnie intensywnie na obszarach wysoko położonych, w obrębie, których wody podziemne mają możliwość długotrwałego krążenia, oraz na obszarach płaskich i o niewielkim nachyleniu, gdzie znaczne ilości wód opadowych wsiąkają szczelinami w głąb.

Co stanowi cel penetracji jaskiń? Właśnie specyficzne, nietypowe, oryginalne zjawiska krasowe (korytarze, szczeliny, sale, kominy, studnie), a zwłaszcza szata naciekowa, których nigdzie indziej nie można obserwować i podziwiać. W wielu jaskiniach, w skutek wytrącania się węglanu wapnia z przesączających się wód krasowych, powstaje bogata szata naciekowa w postaci *stalaktytów* – naciek zwisający ze stropu jaskini w kształcie sopli lub

długich rurek wapiennych, *stalagmitów* – naciek tworzący się na dnie jaskini w postaci guza lub słupa otworzony z węglanu wapnia osadzonego po wyparowaniu wody, *stalagnatów* – naciek w postaci kolumny, powstały z połączenia stalaktytu ze stalagmitem czy *draperii naciekowych* – nacieki w kształcie firanek, zasłon, zwisające ze stropów jaskiń na ścianach. Jaskinie przyciągają również turystów ze względu na swoje środowisko i mikroklimat panujący wewnątrz. W jaskiniach zazwyczaj jest stała temperatura wynosząca od +6°C do +8°C, wewnątrz panuje również wysoka wilgotność, która jest zależna od cyrkulacji powietrza i opadów atmosferycznych.

Należy wyraźnie oddzielić turystykę jaskiniową od taternictwa jaskiniowego – pierwsza jest turystyczną formą penetracji jaskiń pod czujnym okiem przewodnika lub doświadczonego taternika jaskiniowego, zaś druga formą sportu ekstremalnego. Turystyka jaskiniowa to połączenie turystyki, sportu i często nauki w jednym.

Z kolei taternictwo jaskiniowe nazywane jest mylnie speleologią - speleolog to człowiek zajmujący się badaniami naukowymi na temat jaskiń i nie musi on w ogóle w celu badawczym wchodzić do jaskini.

Wielu turystów zwiedza jaskinie przypadkowo, korzystając z tego, że znajdują się one przy szlaku ich wędrówki. Najczęściej zwiedzanie to ogranicza się do poznania łatwo dostępnych partii.

Jaskiń nie należy lekceważyć, gdyż każda nieostrożność czy zaniedbanie może być przyczyną groźnych w skutkach wypadków. Dlatego też dobrze jest rozpocząć przygodę z turystyką jaskiniową wraz z doświadczonymi turystami. Podstawowa zasada tej turystyki kwalifikowanej mówi o poruszaniu się w jaskiniach co najmniej dwie osoby. Niezależnie od tego, czy celem turystyki jaskiniowej są obiekty większe czy też małe schroniska –

JASKIŃ NIE WOLNO ZWIEDZAĆ SAMOTNIE!

W przypadku np. utknięcia w wąskiej szczelinie, często tylko pomoc drugiej osoby może wybawić poszkodowanego z opresji.

Turysta jaskiniowy musi posiadać podstawowe wyposażenie w postaci:

- **kasku** - ze względów bezpieczeństwa bardzo wskazane jest stosowanie hełmu ochronnego, najlepiej typu używanego w budownictwie lub wspinaczkowego; z
- zabezpiecza on przed przypadkowym uderzeniem o strop, ponadto łatwo przymocować na nim lampę;
- **dwóch źródeł światła** – w celu uprawiania turystyki jaskiniowej wystarczy posiadanie dobrego źródła światła, którym może być latarka elektryczna; należy jednak zaopatrzyć się w zapasowe źródło światła, konieczne w przypadku awarii latarki -

gwarantuje nam ono bezpieczny powrót, który po ciemku nawet z niewielkiej jaskini jest bardzo kłopotliwy, a niekiedy wręcz niebezpieczny; latarka elektryczna trzymana w ręce jest przy dłuższym pobycie w jaskini niewygodna, zwłaszcza jeśli musimy pomagać sobie rękami przy pokonywaniu trudniejszych fragmentów; bardzo wygodne są latarki typu "czołówka" - używanie takich latarek stwarza wrażenie lepszego oświetlenia, gdyż światło pada tam, gdzie kierujemy głowę; zasadniczą wadą wszelkiego rodzaju latarek elektrycznych jest stosunkowo wąski snop światła, który często nie jest w stanie rozjaśnić całej przestrzeni;

- **odpowiedniej odzieży** - nieodzowne jest posiadanie specjalnego ubrania ochronnego; najbardziej przydatny w jaskiniach jest kombinezon jednoczęściowy -
- jego zalety można docenić podczas przejść przez zaciski; jeśli turysta przewiduje dłuższy pobyt w jaskini, musi uwzględnić stosunkowo niską temperaturę panującą wewnątrz i przygotować stosowną odzież pod kombinezon; warto także chronić ręce, gdyż skały mogą być ostre i pokaleczyć nam dłonie - czasem turysta będzie musiał poruszać się „na czworaka”; proponowanym rozwiązaniem są zwykle rękawice gumowe;
- **obuwia** - jako obuwie doskonale sprawdzają się kalosze.

Poza wyposażeniem, istotnym elementem uprawiania turystyki jaskiniowej jest umiejętność czytania planów jaskiń. Ze zwiedzaniem jaskiń wiąże się, u osób nie obytych z tego typu środowiskiem np. kłopoty z orientacją.

Dostępne plany np. w inwentarzach jaskiń lub na specjalistycznych stronach internetowych pozwalają jeszcze przed zwiedzaniem, poznać przebieg korytarzy, a posługiwanie się nimi wewnątrz całkowicie wyklucza niespodzianki w postaci np. studni czy pochylni.

Turystyka jaskiniowa jest trudną dyscypliną turystyki kwalifikowanej, gdyż wymaga odpowiedniej kondycji fizycznej i psychicznej. W trakcie zwiedzania turysta może napotkać na wąskie szczeliny i ciasne korytarze. Musi wówczas wykazać się daleko idącą wyobraźnią - nie należy nigdy przeceniać swoich możliwości, gdyż wycofanie może okazać się bardzo kłopotliwe, a niekiedy wręcz niemożliwe. Zbliżanie się do studni i pochylni również nie jest dobrym pomysłem. Zsuniecie się po pochylni lub poślizgnięcie przy studni może zakończyć się wypadkiem śmiertelnym, dlatego też należy wybierać jaskinie o rozwinięciu poziomym pozbawione takich atrakcji, do których niezbędny jest sprzęt alpinistyczny. Również należy

sprostać pewnym wymaganiom psychicznym – w tym przypadku nie wskazany będzie lęk przed ciasnymi pomieszczeniami (klaustrofobia) czy lęk przed ciemnością (achluofobia).

Posiadanie dobrego stanu zdrowia, przygotowanie teoretyczne i praktyczne, a także wytrzymałości na długotrwałe przebywanie w ciemnościach w niskiej temperaturze i wilgoci jest niezbędne do uprawniania turystyki jaskiniowej. Jednakże nie należy się zrażać tymi wymaganiami, gdyż warto jest zobaczyć to, co dla obecnie garstki ludzi na świecie jest jedynie dostępne. Turystyka jaskiniowa może być pierwszym krokiem do zapoznania się z interesującym środowiskiem jaskiniowym oraz jego specyfiką zarówno pod względem przyrodniczym jak i kontaktów interpersonalnych, wytwarzających się podczas imprezy, a być może w przyszłości również do rozwijania zainteresowań w kierunku taternictwa jaskiniowego.

Oczywiście znacznie prościej wygląda sprawa zwiedzania jaskiń udostępnionych do turystyki masowej, gdzie jaskinia została przygotowana pod względem trasy i oświetlenia. W tym przypadku należy jedynie pamiętać o zabraniu cieplejszej odzieży.

6. ZARYS HISTORII TURYSTYKI JASKINIOWEJ

Znaleziska archeologiczne świadczą o tym, że człowiek pierwotny od dawna poznawał i wykorzystywał jaskinie.

Zainteresowanie to podyktowane było oczywiście czysto praktycznymi względami. Korzystał z dobrodziejstw jaskiń, jako miejsc schronienia przed zimmem czy drapieżnikami, które ograniczało się do wykorzystywania przyotworowych części jaskini jako miejsca okresowego pobytu. Pierwszymi eksploratorami jaskiń byli poszukiwacze skarbów, drogocennych kamieni, górnicy oraz zbójnicy. Penetrowali oni wstępne partie jaskiń, już w XVII w. Poszukiwacze często znajdowali kości zwierząt, które brano za kości smoków, co sprzyjało powstawaniu mitów i legend, zaś kości po sproszkowaniu były wykorzystywane przez czarowników jako lekarstwa. Pozostały po nich nazwy jaskiń, które miały oddać charakter ich użytkowania – Jaskinia Zbójcka Dziura w Dolinie Chochołowskiej czy Jaskinia Poszukiwaczy Skarbów w Dolinie Kościeliskiej.

W połowie XIX w. zaczęto eksploatować jaskinie ze względu na zyski jakie się z tym wiązały. Należy tu wyjaśnić, że namulisko, czyli dno jaskini, niekiedy zawierało duże ilości związków fosforu, pochodzących z rozkładu szczątków kostnych i stanowiło doskonały nawóz do użyźniania pól. W tym samym okresie w jaskiniach upowszechnia się wydobywanie krystalicznej formy kalcytu (węglan wapnia) zwanego szpatem. Stanowił on materiał

pozyskiwany przez huty szkła. Kalcyt jest budulcem wszelkiego rodzaju nacieków, dlatego też wiele jaskiń, często o bogatej szacie naciekowej, w szybkim tempie zostało przekształcone w zdewastowane wyrobiska. Wydobywania kalcytu z polskich jaskiń zaprzestano w latach 50-tych XX w. Z jaskiń pozyskiwano także kamień budowlany. Eksploracja wapienia zamieniła niektóre jaskinie w sztolnie, przekształcając je nieodwracalnie i tym samym niszcząc.

Za pioniera polskiej turystyki jaskiniowej uważa się poetę Seweryna Goszczyńskiego, który w roku 1832 odbył trzy „wyprawy” w Tatry w celu sprawdzenia źródła Czarnego Dunajca i jak sam pisze z ciekawości i doznania wrażeń. Przełomowym okresem w historii penetracji jaskiń były lata 80-te XIX w. kiedy to jaskiniami zajęli się dwaj polscy uczeni:

Gotfryd Ossowski (1835-1897) – polski archeolog i paleontolog,

jako pierwszy badał Jaskinię Wierzchowską na Jurze Krakowsko – Wieluńskiej;

Jan Gwalbert Pawlikowski (1860-1939) – ekonomista, historyk, taternik, jako pierwszy opisał jaskinie Doliny Kościeliskiej, był orędownikiem utworzenia na terenie Tatr parku narodowego; w 1885 roku prowadził on systematyczne poszukiwania jaskiń - opisał między innymi jaskinie: Zimną, Wodną pod Pisaną, Obłazkową, Mylną, Raptawicką oraz Smoczą Jamę; można go też uznać za pierwszego stróża ochrony jaskiń albowiem sprzeciwiał się używaniu pochodni (otwartego ognia), gdyż okopcały one ściany jaskiń.

Dopiero jednak działalność taternika **gen. Mariusza Zaruskiego** (1867-1941) przyniosła nowe odkrycia jaskiniowe. Uważa się go za pioniera taternictwa jaskiniowego, gdyż jako pierwszy w swoich wyprawach jaskiniowych posługiwał się sprzętem taternickim (raki, czekan, liny, pętle), co ułatwiało mu dojście do mało dostępnych otworów wejściowych jak i pokonywanie trudnych miejsc w jaskiniach. Był założycielem i pierwszym naczelnikiem Tatrzańskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego.

W 1907 r. odwiedził Jaskinię Juhaską w północnej ścianie Giewontu, do której dojście wymagało zastosowania technik wspinaczkowych. Zbadał niektóre studnie w masywie Czerwonych Wierchów. W jednej z nich zjechał wraz z towarzyszem na głębokość 45 m., osiągając dno jaskini - było to pierwsze przejście pionowej jaskini w Tatrach.

Największy wkład w poznanie jaskiń i ich popularyzację mają bracia Tadeusz i Stefan Zwolińscy, którzy w ciągu kilkadziesiąt lat swej działalności zbadali blisko 70 jaskiń tatrzańskich. W 1913 r. zaczęli organizować swoje pierwsze wyprawy do Jaskini Magurskiej i Jaskini Zimnej w Tatrach. Prowadzili również pomiary i dokumentację jaskiń, rysując plany z przekrojami, które po opublikowaniu stanowiły dla innych cenne wskazówki. Pierwszą

poważną wyprawę jaskiniową przeprowadzili w roku 1923 - 6-osobowa grupa wyruszyła do Jaskini Kasprowej Średniej niosąc duże ilości lin i latarń, duże ciężkie sznurowe drabiny, sprzęt pomiarowy, specjalne ubrania. Drabiny te umocowano i opuszczono do 33-metrowej studni – zejście po drabinie odbywało się łącznie z asekuracją linową i latarnia przymocowaną do pasa. W tym samym roku zostaje utworzona pierwsza organizacja speleologiczna w Polsce. Powstaje ona w Zakopanem przy Sekcji Przyrodniczej Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego. Oczywiście wśród członków tego klubu grotolazów nie mogło zabraknąć braci Zwolińskich. W roku 1934 uzyskują oni pierwsze dotacje z PTT na działalność jaskiniową, w tym prowadzenie badań. Pracowali oni m. in. nad udostępnieniem jaskiń dla ruchu turystycznego – stemplowali korytarza, poszerzali przejścia, przekopywali zamulone korytarze. Jednak dopiero po II wojnie światowej udało się udostępnić turystycznie Jaskinię Mylną i Jaskinię Mroźną.

Również po II wojnie światowej następuje rozwój zainteresowania jaskiniami i wówczas to pojawia się wyraźna granica pomiędzy turystyką jaskiniową a taternictwem jaskiniowym. Coraz szerzej jest dostępny różnego rodzaju sprzęt wspinaczkowy, wspierany nowoczesnymi rozwiązaniami i technologiami. Coraz więcej osób chce odkrywać i eksplorować jaskinie, co zaczęło się wiązać z bardziej sportową formą penetracji jaskiń niż jedynie turystyczną. Pojawiają się takie istotne postacie dla polskiego taternictwa jaskiniowego jak:

Przemysław Burchard,

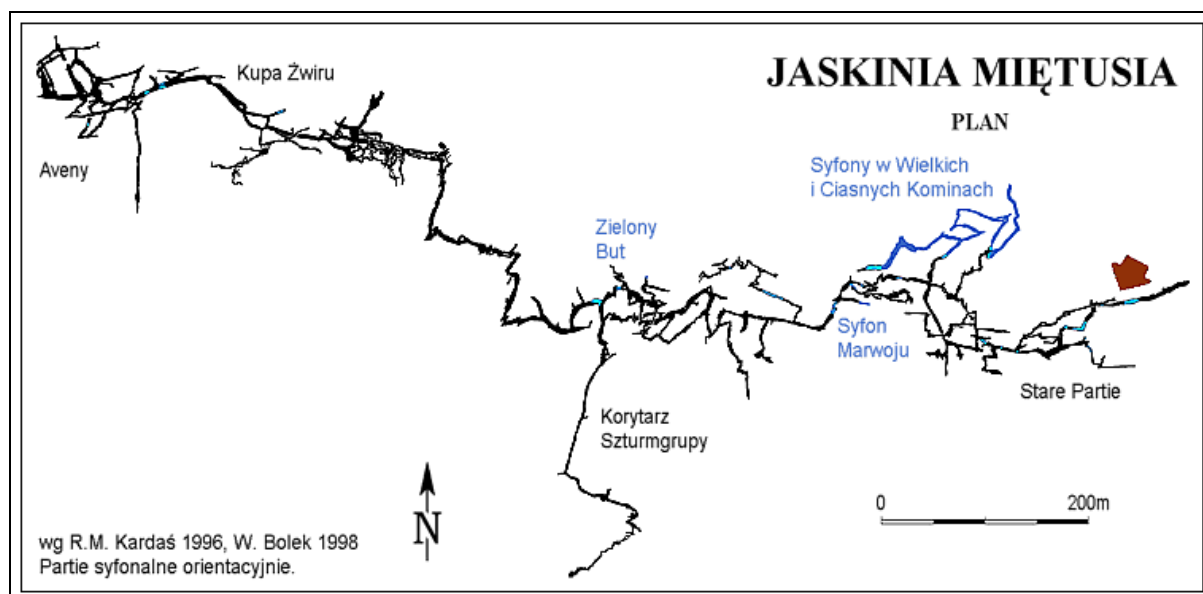
Oleg Czyżewski,

Ryszard Gradziński,

Kazimierz Kowalski,

Jerzy Tomaszewski i inni.

Założyli oni w 1950 r. Klub Grotolazów w Krakowie zwany Tygrysami Miętusiej, który w 1952 roku w dziesięcioosobowym zespole „zaatakował” Jaskinię Miętusią. Wyprawa była dużym sukcesem, gdyż osiągnięto dno na głębokości 213 m., ustanawiając tym samym głębokościowy rekord Polski. Na dno jaskini dotarli Kazimierz Kowalski i Włodzimierz Starzecki – rekord ten przetrwał do 1959 r. Wówczas narodziła się nowa dyscyplina sportu - taternictwo polegające na przechodzeniu jaskiń trudnych, głównie pionowych, przy zastosowaniu sprzętu i technik jaskiniowych.

W 1953 r. Kazimierz Kowalski (1925-2007) wydał trójtomowe dzieło „Jaskinie Polski”, w którym zebrał materiał swoich wieloletnich badań.

W 1956 r. uczestniczył w międzynarodowej wyprawie do jaskini Gouffre Berger we Francji, podczas której po raz pierwszy wyeksplorowano jaskinię przekraczającą głębokość 1000 m. Kazimierz Kowalski jako jeden z czterech uczestników zszedł na dno, osiągając ówczesny światowy rekord głębokości - 1122 m. Uczestniczył także w kilkunastu wyprawach do jaskiń zagranicznych, w tym m.in. w pierwszej polskiej wyprawie do Meksyku w 1969 roku.

W lutym 1953 r. dokonano pierwszej w Polsce próby nurkowania w jaskini. Kazimierz Kowalski przepłynął Syfon Zwolińskich w Jaskini Zimnej i odkrył jej dalsze partie.

W trakcie wieloletnie działalności polskich grotołazów dokonano szeregu istotnych odkryć, odniesiono szereg ważnych sukcesów i osiągnięć. W Polsce działa ok. 800 - 1000 grotołazów, z czego ok. 200 - 300 aktywnie uczestniczy w wyprawach jaskiniowych w Polsce i za granicą. Zrzeszeni są oni w kilkudziesięciu mniejszych i większych klubach na terenie całego kraju.

W niektórych dużych miastach jest więcej niż jeden klub zajmujący się taternictwem jaskiniowym (Warszawa, Kraków, Wrocław). Polscy taternicy jaskiniowi są bardzo cenieni w świecie ze względu na posiadaną wiedzę i doświadczenie zajmując na stałe miejsce w światowej czołówce. Warto wspomnieć o ostatnich dokonaniach polskich grotołazów. Przez ponad 20 lat prowadzili oni eksplorację jaskini Lamprechtsofen (Austria), która w roku 1998 stała się najgłębszą jaskinią świata, osiągając głębokość 1632 m. Po raz pierwszy głębokościowy rekord świata należał do Polaków.

W roku 2006 Polacy (Speleoklub „BOBRY” z Żagania) osiągnęli "dno ziemi" w najgłębszej obecnie jaskini na świecie Jaskini Krubera-Voronia (- 2.158 m.) w masywie Arabika (Gruzja).

Powróćmy do turystyki jaskiniowej – w połowie roku 1953 powołano Podkomisję Tatarnictwa Jaskiniowego przy Komisji Tatarnictwa PTTK, ale niestety po przejęciu ruchu turystyki jaskiniowej przez PTTK, nastąpiło ukierunkowanie działalności na typowo eksploracyjną, sportową aktywność. Idea turystyki w stosunku do zwiedzania jaskiń wyraźnie zaczęła zanikać. Pomimo doskonałych w Polsce warunków terenowych w postaci łatwo dostępnych jaskiń z możliwością dostosowania ich do ruchu turystycznego lub udostępnienia, potencjał ten nie został do dzisiaj wykorzystany. Również współcześnie działalność jaskiniowa w speleoklubach nastawiona jest przede wszystkim na wspinaczkę jaskiniową zwłaszcza poza granicami kraju. Od momentu wytyczenia sportowych kierunków działań w tatarnictwie jaskiniowym do momentu zaadoptowania gospodarki wolnorynkowej po roku 1989 w Polsce, która pozwoliła organizatorom imprez turystycznych na uatrakcyjnienie swoich ofert o zwiedzanie i poznawanie w różnych formach jaskiń, turystyka jaskiniowa nie istniała w formalnych, zorganizowanych ramach. Z pewnością nie można wykluczyć, że pojedynczy turyści czy nawet grupy turystów przy okazji wycieczek pieszych „zaglądali” czy nawet wchodzili do jaskiń, ale zjawisko to nie występowało na taką skalę masową jak np. zorganizowane imprezy kolarskie, narciarskie czy kajakowe. Skąd w takim razie zainteresowanie tematem turystyki jaskiniowej? W ostatnich latach coraz więcej pojawia się turystów poszukujących nowych, oryginalnych doznań i doświadczeń. To oni właśnie stanowią nową siłę napędową dla ponownego rozwoju turystyki jaskiniowej. Wychodząc im naprzeciw, wielu organizatorów imprez turystycznych sięga po niekonwencjonalne rozwiązania.

7. TURYSTYKA JASKINIOWA W PROGRAMOWEJ OFERCIE ORGANIZATORA IMPREZ TURYSTYCZNYCH

Przedsiębiorcami w turystyce mogą być osoby fizyczne i osoby prawne działające w różnych formach prawnych (spółki handlowe, spółdzielnie, stowarzyszenia, przedsiębiorstwa państwowe). Ustawa o usługach turystycznych z dnia 29 sierpnia 1997r.⁶ nie wprowadza definicji przedsiębiorcy, ale czyni to Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej z dnia 2 lipca 2004r. (Dz. U. Nr. 173, poz. 1807).

⁶ Dz. U. z 2004r., Nr 223, poz. 2268 – tekst jednolity;

Organizatorzy turystyki, pośrednicy turystyczni i agenci turystyczni w celu podjęcia działalności z zakresu turystyki powinni:

- posiadać odpowiednie zezwolenia na prowadzenie swojej działalności;
- posiadać wymagane uprawnienia i kwalifikacje;
- działać z zabezpieczeniem zobowiązań organizacyjnych i finansowych wobec klientów;
- działać profesjonalnie i solidnie.

Ustawa o usługach turystycznych w następujący sposób definiuje przedsiębiorców turystycznych:

organizator turystyki – przedsiębiorca organizujący imprezę turystyczną (art. 3.5.);

pośrednik turystyczny – przedsiębiorca, którego działalność polega na stałym pośredniczeniu w zawieraniu umów o świadczenie usług turystycznych na rzecz organizatorów turystyki posiadających zezwolenia w kraju lub na rzecz innych usługodawców posiadających siedzibę w kraju (art. 3.6.);

agent turystyczny – przedsiębiorca, którego działalność polega na stałym pośredniczeniu w zawieraniu umów o świadczenie usług turystycznych na rzecz organizatorów turystyki lub na rzecz innych usługodawców mających siedzibę w kraju (art. 3.7.).

Organizatorem turystyki jest przedsiębiorca, który organizując imprezę turystyczną, występuje we własnym imieniu zawierając umowy z klientami o świadczenie usług turystycznych lub korzystających z tych usług konsumentami na podstawie umowy zawartej przez inną osobę. Pośrednik turystyczny może sprzedawać usługi kompleksowe, czyli całą imprezę turystyczną lub usługi pojedyncze np. usługi przewodnickie, hotelarskie, zakup biletów lotniczych itp. Natomiast agent turystyczny nie zawiera umów we własnym imieniu, ale stale pośredniczy przy zawieraniu umów z klientami na rzecz dającego zlecenie organizatora turystyki. W tym przypadku pośrednik turystyczny sprzedaje usługi turystyczne dla organizatora turystyki występując na zlecenie klienta i w jego interesie, zaś agent turystyczny pracuje na rzecz organizatora turystyki i nie potrzebuje zezwolenia na prowadzenie swojej działalności.

Aby prowadzić działalność z zakresu turystyki przedsiębiorca musi uzyskać zezwolenie, które jest obowiązkowe dla organizatorów i pośredników turystyki. Warunkiem otrzymania takiego zezwolenia jest wpis do rejestru organizatorów turystyki oraz pośredników turystycznych prowadzonego przez Marszałka Województwa właściwego ze względu na siedzibę przedsiębiorcy - rejestr jest jawny. Zakres zezwolenia obejmuje

organizowanie w pełnym lub ograniczonym zakresie imprez turystycznych, pośredniczenie na zawieranie umów, zaś sam zakres zezwolenia uwarunkowany jest zabezpieczeniami finansowymi w zależności od tego, gdzie oferowane będą usługi turystyczne. Miejsce wykonywania działalności objętej zezwoleniem wymaga wskazania siedziby głównej oraz siedzib jednostek organizacyjnych (filii). W celu otrzymania zezwolenia wnioskujący przedsiębiorca jest zobowiązany przedłożyć w urzędzie wymagane dokumenty:

- wniosek o wpis do rejestru organizatorów turystyki i pośredników turystycznych;
- zaświadczenie o wpisie do właściwych rejestrów;
- umowa o pracę;
- wykaz osób upoważnionych do działania w imieniu osoby prawnej (przedsiębiorcy);
- informację z Krajowego Rejestru o niekaralności;
- dokumenty potwierdzające wykształcenie, zakres działalności (pośrednictwo, usługi turystyczne, działalność usługowa), zakres uprawnień;
- oryginał umowy gwarancji bankowej albo umowy ubezpieczenia na rzecz klientów;
- oraz oświadczenie przedsiębiorcy, w którym wnioskujący oświadcza, że dane zawarte we wniosku są kompletne i zgodne z prawdą.

Zezwolenie może otrzymać jedynie osoba, która wykaże odpowiednie kwalifikacje do wykonywania działalności w zakresie organizowania imprez turystycznych i posiadają:

- rok praktyki w obsłudze turystów i ukończone studia wyższe z zakresu turystyki i rekreacji, prawa, ekonomii, zarządzania, marketingu;
- dwa lata praktyki w obsłudze turystów i ukończoną szkołę średnią z zakresu obsługi turystów lub ukończone studia wyższe inne niż wymienione wyżej;
- cztery lata praktyki w obsłudze turystów i ukończoną szkołę średnią inną niż wymieniona wyżej;
- sześć lat praktyki w obsłudze turystów w pozostałych przypadkach.

Za praktykę w obsłudze turystów ustawodawca uważa:

- wykonywanie zadań przewodnika turystycznego i pilota wycieczek;
- samodzielne wykonywanie działalności gospodarczej w zakresie organizowania imprez turystycznych;
- kierowanie jednostkami organizującymi imprezy turystyczne;
- kierowanie jednostkami organizującymi imprezy turystyczne;
- samodzielne przygotowywanie programów imprez turystycznych.

Otrzymanie jednak zezwolenia, to nie wszystko co przedsiębiorca działający na polu turystyki powinien, albowiem występuje również pewien element etyczny, którego nie przestrzeganie spowoduje niepowodzenie inwestycji tegoż przedsiębiorcy. Do etycznych obowiązków wszelkich organizatorów należy przede wszystkim zapewnienie klientom:

- wygodnego i bezpiecznego transportu;
- wygodnych i higienicznych warunków pobytu;
- bezpieczeństwa osobistego i opieki prawnej;
- zgodności realizacji wyjazdu z jego programem;
- atrakcje turystyczne i obiekty zwiedzane powinny zawierać autentyczne wartości zwiedzanych miejsc;
- program powinien zawierać dostosowane do potrzeb klientów sensowne formy wypoczynku;
- dostosowanie treści i formy informacji przekazywanej przez przewodników do uczestników i rzetelność informacji.⁷

Obecnie oferta organizatorów turystyki i innych przedsiębiorców w zakresie organizacji turystyki jaskiniowej skupiona jest głównie na niewielu obiektach udostępnionych turystycznie, które powtarzają się w poszczególnych ofertach czy programach.

Obiekty te można podzielić na dwa rodzaje obiektów udostępnionych turystycznie (stan na czerwiec 2008r.):

- z przewodnikiem przystosowanych do masowego ruchu turystycznego i są to jaskinie:
 - Groty Miechowskie (Pomorze)
 - Raj (Góry Świętokrzyskie),
 - Łokietka (Dolina Prądnika – Ojcowski Park Narodowy)
 - Ciemna (Dolina Prądnika – Ojcowski Park Narodowy)
 - Wierzchowska
 - Nietoperzowa
 - Smocza Jama (miasto Kraków)
 - Mroźna (Dolina Kościeliska – Tatrzański Park Narodowy)
 - Niedźwiedzia (Kletno – Kotlina Kłodzka),
- poprzez przeprowadzenie przez jaskinie szlaku turystycznego i są to jaskinie:
- w Górach Świętokrzyskich – Zbójecka w Łagowie, Piekło pod Skibami;

⁷ K. Przeclawski, *Człowiek a turystyka. Zarys socjologii turystyki*, Kraków 1997.

- na Jurze Krakowsko – Wieluńskiej – Głęboka (Podlesice), Niedźwiedzia (Potok Złoty), Olsztyńska (Sokole Góry), Jasna w Strzegowej, Stalagmitowa, Za kratą, Ewy (okolice Wielunia);
- w Tatrach –Dziura (Dolina ku Dziurze), Smocza Jama w Wąwozie Kraków, Mylna, Raptawicka, Obłazkowa (Dolinia Kościeliska);
- w Beskidach – Zimna Dziura w Szczebli, Malinowska
- w Sudetach – Radochowska (Kotlina Kłodzka)

Wychodząc jednak naprzeciw oczekiwaniom turystów organizatorzy imprez turystycznych poza zwiedzaniem obiektów jaskiniowych oferują również szereg różnych działań powiązanych właśnie z turystyką jaskinią. Oferty urozmaicane są dodatkowymi zajęciami w postaci zajęć terenowych, edukacji ekologicznej, szkoleń i kursów z zakresu bezpieczeństwa czy podstawowych technik poruszania się po jaskiniach, wykładów dotyczących ochrony jaskiń oraz jego środowiska i in.

7.1. ORGANIZATORZY IMPREZ TURYSTYCZNYCH

Organizator imprez turystycznych lub pośrednik turystyczny powszechnie określani są jako biuro podróży czy biuro usług turystycznych, które kompleksowo zajmuje się przygotowaniem oferty dla poszczególnych (konkretnych, specyficznych) grup odbiorców i podejmuje działania w celu oferowania i realizacji imprezy turystycznej. Istotnymi punktami każdej imprezy turystycznej, które mogą zdecydować o sukcesie organizowanej imprezy są atrakcje.

Poniżej przedstawię kilka aktualnych ofert organizatorów imprez turystycznych działających w Polsce.

ECO TRAVEL

<http://www.ecotravel.pl/>

os. Niepodległości 3A/5A

31-865 Kraków

„SZLAKIEM JASKIŃ I ZAMKÓW JURAJSKICH”

5-dniowa wycieczka krajoznawczo-przyrodnicza

Zajęcia w terenie z zakresu przyrody:

- Badanie Wody u Źródeł Zygmunta i Barbary,
- Rajd - marszobieg na orientację w Ojcowie (wyznaczanie azymutu, rysowanie mapy),
- Zajęcia „Ocena Krajobrazu” (poznanie historii powstania Jury, skalistych ostańców, jaskiń) np. w Sokolich Górach
- Zajęcia z roślinności na Pustyni Błędowskiej.
- Dodatkowego Lektora Zajęć Środowiskowych przez czas trwania wycieczki

Dzień I - Nocleg w Olsztynie

Godz. do ustalenia - spotkanie z pilotem-przewodnikiem po Jurze Krakowsko-Częstochowskiej. Wycieczkę proponujemy rozpocząć od Jasnej Góry - Sanktuarium, tj. Arsenał, Muzeum, Bazylika, Sala Rycerska dalej Golgota Jasnogórska - (czas trwania około 2h.) lub spotkanie wyznaczyć w miejscu zakwaterowania w Olsztynie. Tam też po zakwaterowaniu obiad. Po obiedzie z przewodnikiem ruszamy do ruin Zamku w Olsztynie
Koło godz. 18.00 – kolacja

Dzień II - Nocleg w Złotym Potoku

godz. 8.30 - śniadanie - po nim wycieczka do Sokolich Gór, po ich zwiedzeniu jedziemy do Złotego Potoku, tam też kwaterujemy grupę.

Koło godz. 14.00 - obiad, po nim wyruszamy w stronę Źródeł Zygmunta i Elżbiety oraz Jaskini Niedźwiedziej. Powracamy na kolację

Koło godz. 18.00 – kolacja

Koło godz. 19.00 - ognisko z kiełbaskami

Dzień III - Nocleg w Podlesicach

Godz. 8.30 - śniadanie - po nim wyruszamy na zwiedzenie ruin zamków w Mirowie i Bobolicach

Koło godz. 14.00 - obiad w Mirowie, po nim wyruszamy do Skał Kroczyckich

Koło godz. 18.00 - docieramy do Podlesic - tam zakwaterowanie i kolacja,

Dzień IV - nocleg w Ojcowie

Godz. 8.30 - śniadanie, po nim wyruszamy do największego i najbardziej znanego zamku na Jurze - Ogrodzieńca,

Koło godz. 14.00 - obiad w Kluczach, po obiedzie jedziemy zobaczyć Pustynię Błędowską

Koło godz. 18.00 - przybycie do Ojcowa, kolacja,

Koło godz. 19.00 - ognisko z kiełbaskami;

Dzień V

Godz. 8.30 - śniadanie, po nim wyruszamy na wycieczkę do Groty Łokietka

Godz. 14.00 - obiad, po nim wycieczka do Zamku w Pieskowej Skale i powrót do domu,

„JURAJSKA PRZYGODA”

- **Noc Jaskiniowa** – jest to dwudniowa impreza połączona z eksploracją największej jaskini w południowej części Jury Krakowsko-Częstochowskiej;
- **Impreza ze wspinaczką skałkową i biesiadą jaskiniową** – grupa zostaje podzielona kilka mniejszych które mają za zadanie m.in. pokonanie ściany skalnej, przejście mostem linowym, zjazd na linie, pokonanie głębokiego jaru za pomocą „wahadła” i przechodzenie po lianach, impreza kończy się biesiadą w jaskini;
- **Średniowieczne Zabawy** – w przepięknej zamkowej scenerii odbywają się średniowieczne zabawy połączone z pokazami walk rycerskich, zabawy w których uczestniczy grupa to m.in. strzelanie z łuku, rzut włócznią, walka na wiszącym moście, przeciąganie liny;

„WYPRAWA ODKRYWCÓW”

jest to wyprawa najpiękniejszym szlakiem pieszym Ojcowskiego Parku Narodowego - ścieżką poznawczą „Jaskinia Ciemna - Góra Okopy”. Uczestnicy zajęć mogą między innymi zobaczyć:

- Jaskinię Ciemną, jedną z najobszerniejszych na Wyżynie Krakowsko - Częstochowskiej;
- Jedno z najstarszych stanowisk archeologicznych w Polsce!
- Tajemnicze pozostałości wczesnośredniowiecznego grodziska;
- Unikalne murawy i zarośla naskalne z licznymi gatunkami śródziemnomorskimi i stepowymi;
- Najpiękniejsze panoramy Doliny Prądnika i okolic Krakowa;

Zajęcia są okazją uzupełnienia wiedzy dotyczącej zagadnień przyrodniczych i historycznych osobistymi doświadczeniami ucznia. Pobudzenie jego zmysłowych i emocjonalnych doznań

jest niezbędne do lepszego zrozumienia prezentowanego w czasie zajęć szkolnych materiału, czyniąc go abstrakcyjny i nadając znaczenie poszczególnym zjawiskom.

Biuro Turystyki Aktywnej KOMPAS

<http://www.kompas.pl/>

ul. Asesora 72

80-119 Gdańsk

OBOZY PRZYGODY NA JURZE

Tworząc ideę letnich obozów przygody chcieliśmy udowodnić, że aktywności takie jak wspinaczka, gra w paintball czy jazda na quadach nie są zarezerwowane jedynie dla wytrawnych sportowców czy wyczynowców. Naszym zdaniem każdy może spróbować swoich sił w dyscyplinach powszechnie uważanych za ekstremalne. Pod fachową opieką profesjonalistów wyczynowe dyscypliny sportu, takie jak wspinaczka, paintball lub łucznictwo są nie tylko zupełnie bezpieczne, ale także dostarczają wiele pozytywnych emocji.

Programy Letnich Obozów Przygody różni się od siebie, aby w pełni wykorzystać walory najpiękniejszych miejsc naszego kraju. Na Jurze Krakowsko – Częstochowskiej podstawą obozów przygody jest wspinaczka oraz speleologia. Samodzielne pokonanie pionowej ściany - oprócz sporej dawki adrenaliny - przywraca wiarę we własne siły a pokonanie wąskiego zacisku w jaskini uczy radzenia sobie w trudnych sytuacjach. Nawet najbardziej nieśmiali uczestnicy naszych obozów zgodnie twierdzą, że takie zajęcia to wspaniała zabawa. Organizowane przez nas zajęcia linowe i wspinaczkowe są całkowicie bezpieczne – prowadzone są one pod okiem doświadczonych instruktorów wspinaczki Polskiego Związku Alpinizmu, a nasz sprzęt posiada wszelkie niezbędne atesty i certyfikaty.

Poza aktywnościami związanymi z określonym miejscem, stałymi punktami programu wszystkich obozów przygody są zajęcia linowe, strategiczne rozgrywki paintballowe, szkolenie INO, łucznictwo oraz szereg zajęć twórczych, rozwijających wyobraźnię i integrujących grupę.

Wszystkie realizowane przez nas projekty wykonywane są przez wyszkoloną i doświadczoną kadrę - ponad 100 osób, które niemal każdego dnia robią rzeczy, o których większość ludzi na świecie boi się nawet myśleć. To nie tylko świetni fachowcy, ale także wspaniali pedagodzy, posiadający doświadczenie w pracy z dziećmi i młodzieżą. Wśród nich są specjaliści niemal wszystkich dziedzin aktywnego życia: są ludzie gór i odnoszący

sportowe sukcesy wspinacze, są wytrawni żeglarze i doświadczeni ratownicy, wykwalifikowani trenerzy specjalistycznych dyscyplin sportowych i zapaleni orientaliści. To prawdziwi pasjonaci, potrafiący dzielić się z młodzieżą entuzjazmem i miłością do aktywnego wypoczynku. Jesteśmy naprawdę dumni, że chcą z nami pracować.

Program:

Zajęcia linowe - Uczestnicy będą m.in. budować i pokonywać mosty linowe nad przepaściami, zjeżdżać ze skał, spróbują wychodzenia po drabince alpinistycznej oraz wspinaczki w kominie. Posłuchają opowieści instruktorów o zasadach postępowania w górach, nauczą się podstawowych węzłów. Wszystkie zajęcia linowe prowadzone są przez uprawnionych instruktorów, a sprzęt posiada wszelkie wymagane atesty.

Podstawy wspinaczki - swoich sił w tej ekscytującej dyscyplinie będzie można spróbować wspinając się w najciekawszych skałach Jury. Każdy Uczestnik będzie mógł wspiąć się na drogi o różnej trudności, poczynając od najprostszych, a kończąc na drogach, którymi nie pogardziłby nawet wytrawny wspinacz. Zajęcia są całkowicie bezpieczne - instruktorami są osoby z odpowiednimi uprawnieniami, a sprzęt asekuracyjny posiada wszelkie wymagane atesty.

Zamki i warownie - Jurę Krakowsko-Częstochowską nazywa się często krainą Orlich Gniazd. Takim mianem określano bowiem liczne piastowskie budowle obronne - stare warownie i legendarne zamki. Dziś już w większości są w ruinie, ale nadal malowniczo wtapiają się w krajobraz wapiennych skałek jurajskich. Z pewnością kryją się w nich zaskakujące tajemnice. Na Uczestników czekają wyprawy w poszukiwaniu historii Orlich Gniazd.

Speleologia - eksploracja jaskiń dostarcza niesamowitych wrażeń. Czasami trzeba się schylić, czasami czołgać, czasem przeciskać przez wąskie szczeliny. Jednak warto - widok wspaniałych form naciekowych niedostępnych dla zwykłych śmiertelników zaskakuje każdego. Niezapomnianą atrakcją będzie również własnoręczne ulepienie "stworków" z gliny, która zostanie wydobyta z jaskini. Zajęcia są prowadzone przez doświadczoną kadrę, zapewniamy atestowany sprzęt.

Zajęcia z pierwszej pomocy - Uczestnicy wezmą udział w krótkim kursie postępowania podczas wypadków. Nasz obozowy lekarz opowie im jak zatamować krwotok, zabandażować rękę, czy nogę, jak postępować w przypadku omdlenia.

Biuro Usług Turystycznych „GACEK” Jerzy Roszkiewicz

www.gacek.pl

Bp. Bandurskiego 16/11

31-515 Kraków

„PIĘKNO KRAJOBRAZU JURAJSKIEGO - OJCOWSKI PARK NARODOWY”

W XIV wieku wzdłuż Doliny Prądnika przebiegał szlak handlowy z Krakowa na Śląsk. Dla jego obrony Kazimierz Wielki wznosił szereg zamków i warowni, które tworzą łańcuch fortyfikacji na całej Jurze Krakowsko-Częstochowskiej. Jednymi z takich twierdz są Zamek w Pieskowej Skale, wejdziemy na jego dziedziniec i obejrzymy go z zewnątrz. Dalej spacerujemy doliną aby zobaczyć Maczugę Herkulesa po czym przesiadamy się do dorożek, które zawiozą nas do Ojcowa. Trasa na samym początku prowadzi dnem Doliny Prądnika od Ruin Zamku Kazimierzowskiego w Ojcowie poprzez malownicze utwory skalne, m.in. Skały Panieńskie, Iglę Deotymy, Jaskinię Krowią, Bramę Krakowską i zespół Skał Góry Koronnej z ukrytą pośród nich Rękawicą. Idąc dalej, przez Wąwóz Ciasne Skałki, na najwyższe wzniesienie w Ojcowskim Parku Narodowym - Górę Chełmową, na samym jej szczycie odkryjemy najdłuższą jaskinię na terenie objętym przez park - Grotę Łokietka. Na tej trasie dowiemy się, jakie legendy i podania ukrywają tutejsze ruiny zamku, skałki i jaskinie a wśród nich Grota Łokietka. Następni zwiedzimy Jaskinię Wierchowską oraz weźmiemy udział w integracyjnym ognisku z pieczeniem wysmienitej jaskiniowej kielbaski.

„SZLAKIEM NAJPIĘKNIEJSZYCH JASKIŃ JURAJSKICH”

Jeżeli chcecie poznać piękno podziemnego świata na Wyżynie Krakowsko - Częstochowskiej zapraszamy do Jaskini Wierchowskiej, Groty Łokietka oraz do Jaskini Ciemnej. Wycieczka taka pozwoli Wam nie tylko podziwiać podziemne środowisko ale i zapoznać się z naszą prehistorią. Proponujemy [za dodatkową opłatą] uatrakcyjnienie wycieczki o integracyjne ognisko z pieczeniem kielbasy pod Jaskinią Wierchowską, co będzie doskonałym sposobem na podsumowanie wrażeń z całego dnia.

Biuro Podróży "Łysogóry"

ul. Sienkiewicza 74

25-501 Kielce

„ŚWIĘTOKRZYSKA BIESIADA JASKINIOWA”

Przedstawiamy Państwu oryginalną propozycję w niezwykłej scenerii i atmosferze. Przy muzyce, tradycyjnym napitku i pożywieniu spędzą Państwo kilka niezapomnianych godzin !!!

Biesiadę zaplanowaliśmy przy Jaskini "Raj" w Zajeździe "Raj". Jaskinia kryje wielkie bogactwo zjawisk i form krasowych. Tak znaczne nagromadzenie cudów przyrody budzi zachwyt i zdumienie. Przy odrobinie szczęścia spotkać tu można nietoperze, które w jaskini spędzają zimę. Nasza przygoda zaczyna się od zwiedzania jaskini z Człowiekiem Jaskiniowym, który przywita Państwa grzańcem jaskiniowym...

Po zwiedzaniu Jaskini zapraszamy Państwa na pokazy walk z epoki kamiennej (walka wojów plemiennych o córkę wodza, składanie darów w postaci skór zwierzęcych, broni, walka na maczugi). Proponujemy wspólną zabawę: strzelanie z łuku i procy, rzut włócznią i kością, nauka walk na kije.

Dla zademonstrowania sprawności proponujemy męską konkurencję, która wymaga siły i zręczności gdzie do specjalnie przygotowanej tarczy zawodnicy rzucają włócznią. Wygrywa ten zawodnik, który zgromadzi największą ilość punktów.

Po wspólnych zabawach i konkursach zapraszamy do biesiadnego stołu przygotowanego przez mieszkańców Jaskini, gdzie czekać na Państwa będzie smaczne jedzonko z grilla: kiełbaska, szaszłyki, boczek, parówki owijane boczkiem, steki, golonka, prosiak faszerowany kaszą, chleb ze smalcem. Piwo i wino grzane, herbatka i inne napoje ułatwią trawienie. Muzyka regionalna, tańce, śpiewy, jadło i napitki stworzą niepowtarzalną atmosferę do wzajemnych kontaktów i odpoczynku.

Organizacja imprez turystycznych powiązanych ze zwiedzaniem jaskiń w dużej mierze zdeterminowana jest obszarem występowania jaskiń oraz ich dostępnością. Dlatego też najwięcej ofert biura turystyczne przygotowują na teren Wyżyny Krakowsko – Częstochowskiej, gdzie znajduje się wiele obiektów o rozwinięciu poziomym umożliwiającym eksplorację i zwiedzanie nawet turystom nieprzygotowanym.

7.2. PRZEDSIĘBIORCY ŚWIADCZĄCY USŁUGI TURYSTYCZNE

Do przedsiębiorców świadczących usługi turystyczne nie będącymi organizatorami imprez turystycznych zgodnie z ustawą o usługach turystycznych możemy zaliczyć m. in. państwowe, samorządowe i gminne jednostki organizacyjne oraz przedsiębiorców, którzy w

celu świadczenia usług turystycznych nie potrzebują zezwolenia marszałka województwa (np. zakład prywatny bez formy prawnej)

Tatrzański Park Narodowy

www.tpn.pl

Chałubińskiego 42a

34-500 Zakopane

Na terenie Tatrzańskiego Parku Narodowego można uprawiać zarówno taternictwo powierzchniowe jak i jaskiniowe. Odpowiednie zarządzenia Dyrektora TPN określają tereny udostępnione dla taternictwa powierzchniowego oraz jaskinie dla taternictwa jaskiniowego, a także przepisy, które obowiązują uprawiających taternictwo na terenie Tatrzańskiego Parku Narodowego. W Tatrach Polskich dla taternictwa jaskiniowego udostępnionych jest 37 jaskiń. Przed wejściem do jaskiń należy dokonać wpisu do Książki Wyjść Taternickich. Do tej samej jaskini w ciągu jednego dnia mogą być wydane zezwolenia tylko trzem grupom taterników, przy czym dzienny limit wejść nie może przekroczyć 15 osób. Dojście do otworu jaskini oraz powrót należy poprowadzić bezpieczną, możliwie najkrótszą drogą od znakowanego szlaku turystycznego. Kierownik wyprawy ponosi całkowitą odpowiedzialność za bezpieczeństwo uczestników wyprawy, za zapewnienie systemu alarmowego, za zgłoszenie wyprawy w TOPR oraz za dokonanie prawidłowych wpisów do Książki Wyjść Taternickich przez wszystkich uczestników wyjścia.

Uprawianie taternictwa jaskiniowego na terenie TPN reguluje Zarządzenie nr 8/2007 Dyrektora Tatrzańskiego Parku Narodowego „W sprawie uprawiania taternictwa jaskiniowego na terenie Tatrzańskiego Parku Narodowego”.

Dla ruchu turystycznego w Tatrach Polskich udostępnionych jest 6 jaskiń, do których prowadzą znakowane szlaki turystyczne. Tylko Jaskinia Mroźna jest oświetlona i pobierana jest tam dodatkowa opłata za wstęp. Zwiedzając pozostałe jaskinie należy zaopatrzyć się w latarkę.

W Tatrach Słowackich dla ruchu turystycznego udostępniona jest Jaskinia Bielska. Zwiedza się ją przy sztucznym świetle, grupowo i w towarzystwie przewodnika.

Zamek Królewski na Wawelu

Państwowe Zbiory Sztuki

www.wawel.krakow.pl

31-001 Kraków, Wawel 5

Zwiedzanie Smoczej Jamy rozpoczyna się z terenu wzgórza opodal baszty Złodziejskiej. W ceglanej wieżyczce (dawnej studni austriackiej), znajduje się klatka schodowa. Długość pieczary wynosi 270 m, a dostępna trasa do zwiedzania 81 m.

Pierwsza, najwyżej położona północna komora „A”, jeszcze w XIX wieku była zalana wodą, którą czerpano dla potrzeb mieszkańców wzgórza. Z niej krótkie przewężenie prowadzi do głównej, środkowej, największej komory „B”, o długości 25 m, wysokiej miejscami do 10 m. Układ skał dzieli wnętrze na dwie części o malowniczych zakątkach. W najwyższej partii komora jest nakryta ceglana kopułą z roku 1830. Zamyka on otwór w stropie, którym do jaskini w r. 1829 dostał się historyk Ambroży Grabowski i pierwszy opisał jej wygląd. Dzięki staraniom Grabowskiego Smoczą Jamę udostępniono do zwiedzania w latach 1843–1846. Z komory tej odchodzi (niedostępny dla turystów) ciąg ciasnych i błotnistych korytarzy (długości 160 m) z pięcioma jeziorkami zamieszkałymi przez rzadkiego skorupiaka – studniczka tatrzańskiego.

Część środkowej komory, była w wiekach XVII–XVIII magazynem i salą biesiadną karczmy, znajdującej się przed dolnym wejściem, nad brzegiem Wisły.

Ostatnia południowa komora „C” (długość 11 m, szerokość 5,8 m, a wysokość 4 m), o skalnym stropie podtrzymywanym przez dwa ceglane filary, jest wyjątkowo urozmaicona skalnymi występami, kominami i szczelinami krasowymi. Tu niegdyś była sala karczmy.

Wychodząc, na wiślanym bulwarze stajemy przed rzeźbą *Smok Wawelski*, dłuta Bronisława Chromego z r. 1972. Smoczą Jamę do zwiedzania przystosował Profesor Adolf Szyszko–Bohusz po odzyskaniu w r. 1918 przez Polskę niepodległości.

„Jaskinia Nietoperzowa” - Zygmunt Ferdek

www.nietoperzowa.ojcow.pl/

Jerzmanowice 79

gm. Jerzmanowice

Jaskinia Nietoperzowa już w XIX wieku ze względu na namulisko i odchody nietoperzy, prowadzono eksploatację przemysłową tej groty. Kiedy w latach 1872 - 1879 O. Grube wydobywał nawóz z jaskini, natrafił na 4.000 kłów niedźwiedzia jaskiniowego. Jeszcze dziś przy odrobinie szczęścia można taki kiel znaleźć.

Jaskinia już dwa razy stanowiła scenografię filmów fabularnych. Po raz pierwszy do Nietoperzowej ekipa filmowa zawitała w 1995r., kręcono wtedy „Legendę o Świętym

Mikołaju”. Dwa lata minęły i 1997r. Jerzy Hoffman nakręcił w jaskini scenę do filmu „Ogniem i Mieczem”.

Jaskinia Nietoperzowa znajduje się w gminie Jerzmanowice-Przebinia. Zwana była także Jerzmanowicką, Księżą lub Białą. Nazwa jaskini pochodzi od znalezionych szczątków kopalnych i współcześnie żyjących nietoperzy. Jaskinia usytuowana jest w grupie skał górnej części Doliny Będkowskiej. Położona 447m n.p.m. ma 306m długości. Jest jedną z największych jaskiń Jury Krakowskiej.

Pisana historia jaskini sięga pierwszej połowy XIX w. Już w 1841 roku A. Grabowski, po zwiedzeniu tej jaskini, wspomina o wcześniejszym wybieraniu namuliska, używanego jako nawóz. Przemysłowa eksploatacja, prowadzona z ramienia Górnośląskiego Urzędu Górniczego przez O. Grube'go w latach 1872-1879, w znacznym stopniu zniszczyła pierwotne osady jaskini.

Pierwsze poszukiwania przeprowadził tu w roku 1871 hrabia Jan Zawisza, właściciel Doliny Ojcowskiej, znajdując liczne zabytki archeologiczne i kości zwierzęce. W czasie gospodarczej eksploatacji namuliska nadzór archeologiczny sprawował F. Römer, które zebrane zabytki przekazał do muzeum wrocławskiego. W roku 1918, gdy pierwszym prywatnym właścicielem był Antoni Ferdek, przewodnik po Ojcowie, badania w pobliżu wejścia do jaskini przeprowadził Leon Kozłowski.

Systematyczne i metodyczne badania archeologiczne zostały podjęte po II Wojnie Światowej i przeprowadzone przez Waldemara Chmielewskiego w latach 1956-1963.

Z punktu widzenia archeologicznego Jaskinia Nietoperzowa znana jest przede wszystkim jako stanowisko górnopaleolityczne datowane na 38 000 lat wstecz, będące obozowiskiem łowców niedźwiedzia jaskiniowego. Łowcy jerzmanowscy byli przedstawicielami grup ludzkich, określanych już jako homo sapiens (człowiek myślący). Byli twórcami odkrytych tu m.in. krzemienych grotów i oszczepów reprezentujących tak zwaną kulturę jerzmanowicką.

W trakcie wykopalisk natrafiono także na fragmenty naczyń glinianych, narzędzia kamienne, krzemienne oraz kości pozostawione przez grupy ludzkie, odwiedzające jaskinię w następnych epokach - od neolitu do średniowiecza (od 4500 p.n.e. do XIII w. naszej ery). W poziomach archeologicznych jaskini odkryto również kości i zęby zwierzęce, głównie niedźwiedzia (4000 kłów), jak też hieny jaskiniowej, lwa jaskiniowego, borsuka, mamuta, żubra pierwotnego, nosorożca włochatego, renifera, konia oraz drobnych gryzoni, ptaków i ryb.

Zwiedzanie Jaskini Nietoperzowej jest możliwe z przewodnikiem dyżurującym przy jaskini.

Organizujemy Zielone Lekcje w jaskini pod fachową opieką dzieci mogą zbadać czystość wody - zawartość azotanów jej pH i twardość. Prowadzimy również lekcję liczenie i klasyfikowania nietoperzy. Najmłodszym proponujemy lekcje pt. „Znajdź skarb w jaskini”.

Zakład Usług Turystycznych JASKINIA NIEDŹWIEDZIA

www.jaskinia.pl

Kościuszki 55

57-550 Stronie Śląskie

W październiku 1966 r. w kamieniołomie Kletno III odsłonięto otwór w kształcie poziomej szczeliny. Prowadził on do niewielkiej komory nazwanej *Salą Niedźwiedzia*. Znajdowało się tam namulisko, z którego sterczały liczne kości dużych ssaków. Najwięcej było kości niedźwiedzia jaskiniowego. Część końcowa tej sali zachowała się do dzisiaj i jest widoczna w śluzie wejściowej do Jaskini. Na początku lat siedemdziesiątych zostaje powołany Naukowy Komitet Opiekuńczy Jaskini Niedźwiedziej przy Państwowej Radzie Ochrony Przyrody w Warszawie. Staje się on inicjatorem prac badawczych w jaskini oraz sprawuje kontrolę nad ochroną tego obiektu. Od roku 1977 Jaskinię Niedźwiedzią wraz z otaczającą ją otuliną uznano *prawnie chronionym rezerwatem przyrody*. 11 czerwca 1983 r. po ośmioletnich pracach przygotowawczych (prace górnicze i budowlane w jaskini, założenie oświetlenia, budowa pawilonu wejściowego, modernizacja dróg dojazdowych i parkingu) otwarto Jaskinię Niedźwiedzią dla ruchu turystycznego.

Jaskinia Niedźwiedzia jest czynna codziennie, prócz poniedziałków i czwartków w godzinach 9.00. – 16.40.

Tylko wcześniejsza rezerwacja gwarantuje wstęp do jaskini !!!

Prosimy o wcześniejsze dokonywanie rezerwacji biletów, gdyż ich ilość jest ograniczona ze względu na ochronę mikroklimatu jaskini.

7.3. ORGANIZACJE POZARZĄDOWE W SEKTORZE TURYSTYCZNYM

Organizacje pozarządowe funkcjonujące w zakresie usług turystycznych swoją działalność prowadzą na podstawie ustawy prawo o stowarzyszeniach z 1989r. (Dz. U. z 2001r., Nr. 79, poz. 855), która umożliwia obywatelom polskim zrzeszanie się w sposób dobrowolny, pozbawiony celów zarobkowych. Natomiast zakres prowadzonych działań przez

organizacje pozarządowe reguluje ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie z 2003r. (Dz. U. z 2003r., Nr 96, poz. 873) precyzując zadania przedsięwzięć podejmowanych przez te jednostki. Działania wskazane w ustawie, które mogą być realizowane przez organizacje zajmujące się turystyką to (art. 4):

- podtrzymywanie tradycji narodowej, pielęgnowania polskości oraz rozwoju świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej;
- nauki, edukacji, oświaty i wychowania;
- krajoznawstwa oraz wypoczynku dzieci i młodzieży;
- upowszechniania kultury fizycznej i sportu;
- ekologii i ochrony zwierząt oraz ochrony dziedzictwa przyrodniczego.

W ramach takiej działalności jest realizowany szeroki program dotyczący turystyki jaskiniowej właśnie przez organizacje pozarządowe, w tym zrzeszone w Polskim Związku Alpinizmu Speleokluby - obecnie 22 kluby taternictwa jaskiniowego.

Akademicki Klub Grotołazów przy Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie

www.akg.krakow.pl

Stowarzyszenie Akademicki Klub Grotołazów zostało powołane do życia w 2000 r., które stanowi grupa młodych ludzi wywodzących się ze środowiska akademickiego, uprawiających wiele sportów górskich, a szczególnie taternictwo jaskiniowe. W trakcie spotkań dzielą się swoim doświadczeniami oraz umiejętnościami ze wszystkimi, którzy cenią sobie obcowanie z przyrodą oraz aktywny wypoczynek. Stowarzyszenie AKG zajmuje się szkoleniem w dziedzinie taternictwa jaskiniowego, wspinaczki oraz organizacją imprez sportowo-rekreacyjnych. Proponowany program skierowany jest do osób indywidualnych pragnących aktywnie spędzać swój wolny czas oraz do firm, grup, organizacji w ramach imprez integrujących zespół pracowników. Na życzenie zlecającego organizację imprezy połączą zabawę i dawkę bezpiecznej adrenaliny z integracją zespołu – osiągają to poprzez współdziałanie grupy w pokonywaniu nietypowych trudności, dając w ten sposób możliwość wykazania się umiejętnością strategii, działania w zespole, podejmowania szybkich, odpowiedzialnych decyzji. Oprócz tego organizują także slajdowiska, wykłady i prelekcje z zakresu taternictwa jaskiniowego, propagując ochronę przyrody, bezpieczne poruszanie się w jaskiniach i ich obrębie oraz swoje osiągnięcia w tym zakresie. W ramach prowadzonej działalności prowadzą kurs taternictwa jaskiniowego oraz manewry ratownictwa

jaskiniowego. Najliczniejszy nabór do klubu odbywa się poprzez organizowane rokrocznie właśnie Kursy Taternictwa Jaskiniowego. Kursy te poprzez doskonałe wyszkolenie przygotowują adepta do samodzielnego i bezpiecznego poznawania najtrudniejszych jaskiń. Po ukończeniu kursu uzyskuje się Kartę Taternika - dokument upoważniający do samodzielnego pokonywania jaskiń tatrzańskich. W ciągu roku najczęściej podczas weekendów członkowie klubu planują szereg wyjazdów do jaskiń w najciekawszych rejonach krasowych Polski m.in. Jury Krakowsko-Częstochowskiej, Gór Świętokrzyskich i Tatr. Najatrakcyjniejszym rejonem krasowym Polski są Tatry Zachodnie gdzie ciągle czekają na odkrywców nowe, niepoznane podziemne korytarze. Dokumentując poznawane jaskinie i współpracując z naukowcami zajmującymi się speleologią przyczyniają się do rozwoju wiedzy o kraju, zaś poprzez publikacje, prelekcje i wystawy popularyzują speleologię i poszerzają wiedzę o swojej działalności.

Stowarzyszenie Speleoklub Bobry w Żaganiu

www.bobry.com.pl

Stowarzyszenie Speleoklub Bobry zajmuje się działalnością górską, jaskiniową, wspinaczkową, turystyczną, narciarską, itp. – generalnie działalnością związaną z tematyką gór. Organizują kursy taternictwa jaskiniowego przeznaczone dla osób, które ukończyły 16 lat i mają ochotę poznawać podziemny świat jaskiń, jego przyrodę, budowę, historię. Wymaga to od przyszłych grotolazów dużej wytrwałości psychicznej, sprawności fizycznej i umiejętności myślenia abstrakcyjnego. Klub prowadzi działalność w górach Polski i świata mając na swoim koncie wiele osiągnięć w tej dziedzinie. Co roku Speleoklub Bobry organizuje Ogólnopolskie Zawody w Technikach Jaskiniowych - Mistrzostwa Polski w technikach jaskiniowych przyciągają co roku do Wojcieszowa (Sudety) chętnych z Polski i zagranicy. Grotolazi rywalizują między sobą o główną nagrodę - "Złoty Karabinek" - na trasie zbudowanej ze zjazdów i wyjść po linie, tyrolek, trawersów, imitacji jaskini, zacisków i przepinek w stropie (tzw. firanek), wlokąc za sobą zapakowany 100-metrową liną worek jaskiniowy. Jednocześnie jest to moment kiedy grotolazi z całej Polski mają możliwość wymienić się wiedzą i doświadczeniem – jest to impreza integrująca środowisko taterników jaskiniowych oraz miłośników jaskiń. Speleoklub prowadzi także działalność wydawniczą w postaci czasopisma „Grotolajza”, które ukazuje się od 1997r. Na łamach „Grotolajzy” można przeczytać o osiągnięciach jaskiniowych Speleoklubu „Bobry”, o nowych odkryciach i trudnych przejściach jaskiniowych, ale także interesujące artykuły dotyczące przyrody i

ochrony jaskiń. Speleoklub „Bobry” jako jeden z pierwszych zainteresował się ochroną jaskiń na obszarze Gór Kaczawskich, czego efektem było szereg spotkań z lokalną administracją.

Komisja Turystyki Jaskiniowej Przy Oddziale Międzyuczelnianym PTTK w Warszawie.

Komisja Turystyki Jaskiniowej działająca przy Oddziale Międzyuczelnianym PTTK w Warszawie jest organem doradczym Zarządu Oddziału w zakresie organizacji turystyki jaskiniowej w PTTK. Komisja ta jest jedną z komisji programowych ds. turystyki kwalifikowanej. Skład KTJ wybierany jest przez Zarząd Oddziału na okres kadencji Zarządu. Do prac w Komisji powoływane są osoby posiadające odpowiednią wiedzę i kwalifikacje z zakresu tej formy turystyki kwalifikowanej. KTJ określa plan działań na dany rok w skład którego wchodzi: kalendarz imprez turystyki jaskiniowej, przygotowanie i przeprowadzenia kursu Organizatora Turystyki Jaskiniowej, promowanie odznak turystyki kwalifikowanej, a w szczególności Odznaki Turystyki Jaskiniowej oraz jej weryfikacja i przyznawanie turystom spełniającym wymogi regulaminowe odznaki. Komisja obok działalności na polu turystyki jaskiniowej zajmuje się organizacją wycieczek po zabytkowych obiektach architektury podziemnej tj. fortyfikacjach, kopalniach, podziemiach przemysłowych i miejskich. Dodatkowym aspektem działalności Komisji jest opiniowanie wycieczek turystycznych organizowanych przez Koła i Kluby PTTK, w których to imprezach znajdują się elementy turystyki jaskiniowej i fortyfikacyjnej. Ma to na celu zapewnienie bezpieczeństwa uczestnikom wycieczki i wyeliminowanie zagrożeń związanych z nieprawidłowym doбором obiektów zaplanowanych do zwiedzenia. Propagowanie tej formy turystyki kwalifikowanej odbywa się głównie podczas imprez turystyki jaskiniowej organizowanych przez KTJ. Imprezy te odbywają się w różnych porach roku i w różnych regionach występowania jaskiń, co umożliwia uczestnikom poznanie różnorodności i odmienności morfologii zwiedzanych obiektów i co jest równie ważne zapoznaje z odmiennymi niebezpieczeństwami związanymi ze zwiedzaniem obiektów np. krasu gipsowego Niecki Nidziańskiej i jaskiń pseudokrasowych Karpat Fliszowych. Z racji przynależności do PTTK, a także celem oddzielenia działalności typowo sportowej – taternickiej od turystyki jaskiniowej, której niezbędnym elementem jest aspekt krajoznawczy, podczas wycieczek szczegółowo poznawane są elementy środowiska przyrodniczego jaskiń zarówno biotycznego jak fauna, flora, stanowiska paleontologiczne i archeologiczne, a także abiotycznego jak np. szata naciekowa. Istotnym elementem programu krajoznawczego jest poznawanie obiektów znajdujących się w otoczeniu jaskiń. Mogą to być obszary i obiekty chronione przyrodniczo – rezerваты i pomniki przyrody, parki krajobrazowe

itd. Także elementy kulturowe stanowią część programu wielu imprez turystyki jaskiniowej jako uzupełnienie treści krajoznawczej. Do tej grupy zalicza się zwiedzanie (np. w drodze do jaskiń) zamków, obiektów muzealnych, zabytków architektury świeckiej i sakralnej. Bardzo popularną w PTTK formą zdobywania wiedzy i umiejętności, a przede wszystkim elementem propagującym turystykę kwalifikowaną są odznaki turystyczne. KTJ ustanowiła celem zachęcania turystów do uprawiania bezpiecznej turystyki jaskiniowej, a także w celu podnoszenia swoich kwalifikacji na polu tej formy turystyki Odznakę Turystyki Jaskiniowej. Odznaka ta posiada 4 stopnie, które należy zdobywać w kolejności. Poszczególne stopnie zdobywa się poprzez zwiedzanie odpowiedniej liczby jaskiń wymaganych na dany stopień odznaki. Dodatkowo na wyższe stopnie należy poznać jaskinie z kilku regionów. Przyznanie odznaki uprawniającej do jej noszenia przez turystę odbywa się poprzez przedstawienie przez zdobywającego wypełnionej książeczki turystyki jaskiniowej, z potwierdzeniami zwiedzania jaskiń w formie: biletów wstępu, pieczętek, zdjęć itd.

Turystyka jaskiniowa wchodzi w wyraźne korelacje pomiędzy turystyką pieszą nizinną, pieszą górską, czy nawet turystyką motorową (samochodową). Dzięki temu jest możliwość zdobywania podczas imprez turystyki jaskiniowej innych odznak krajoznawczych PTTK, czy odznak turystyki kwalifikowanej koniecznych do uzyskania uprawnień Kadry Społecznej PTTK. Kadra turystyki jaskiniowej szkolona jest na specjalnych kursach organizowanych wyłącznie przez Komisję Turystyki Jaskiniowej. Kurs składa się z części teoretycznej (historia speleologii, organizacja imprez, pierwsza pomoc, wyposażenie turysty, terenoznawstwo) i z części praktycznej wyjazdowej polegającej na zwiedzaniu jaskiń z instruktorem, na której uczestnicy zapoznają się z zagrożeniami i metodyką prowadzenia grup w jaskiniach, prowadzeniem akcji powierzchniowej, budową i środowiskiem przyrodniczym jaskiń. Część praktyczna zakończona jest egzaminem polegającym na przeprowadzeniu grupy współkursantów w obecności członków KTJ przez wybraną jaskinię. Pozytywny wynik egzaminu, podczas którego oceniane są liczne aspekty (bezpieczeństwo, przekazanie treści merytorycznej, prowadzenie akcji powierzchniowej, rozpoczęcie i zakończenie zwiedzania, praca z planem i mapą i in.) skutkuje nadaniem uprawnień Organizatora Turystyki Jaskiniowej PTTK. Istnieje możliwość rozszerzenia uprawnień OTJ na obiekty architektury obronnej poprzez uczestnictwo w szkoleniu fortyfikacyjnym – Organizator Turystyki Jaskiniowej i Fortyfikacyjnej. Dla OTJ Komisja organizuje co roku wycieczki do jaskiń, których poznanie wymaga użycia sprzętu wspinaczkowego i znajomości technik alpinistycznych, jednak ta część działalności KTJ zarezerwowana jest wyłącznie dla OTJ ze względów bezpieczeństwa. Jest to także czynnik motywujący innych turystów do

podnoszenia swoich kwalifikacji w turystyce jaskiniowej, gdyż posiadanie uprawnień Kadry Społecznej PTTK umożliwia uczestnictwo w wycieczkach do jaskiń o rozwinięciu pionowym. Podsumowując działalność Komisji Turystyki Jaskiniowej składa się z dwóch głównych aspektów: promocji i zachęcania turystów do zwiedzania jaskiń oraz działalności szkoleniowej.

8. PRZYSZŁOŚĆ TURYSTYKI JASKINIOWEJ – PODSUMOWANIE

Jak widać z poprzedniego rozdziału turystyka jaskiniowa cieszy się coraz większym zainteresowaniem wśród turystów i organizatorów imprez turystycznych. Oczywiście jeszcze nie jest tak popularna jak inne tradycyjne formy turystyki, ale jest na jak najlepszej drodze do zainteresowania, poprzez swoją specyfikę, coraz szerszego grona turystów. Dzieje się tak w głównej mierze ze względu na formę jaką proponuje w ramach spędzania wolnego czasu. Rozwój gospodarczy, ekonomiczny, a tym samym społeczny i kulturowy powoduje, że rozwojowi poddana jest również mentalność turystyczna. W dobie Internetu ogólnie dostępnego już coraz trudniej jest zainteresować społeczeństwo nowymi formami rekreacji i spędzania wolnego czasu, zwłaszcza dotyczy to dzieci i młodzieży. Jeżeli chcemy poprzez turystykę realizować jej cele krajoznawcze, poznawcze, patriotyczne i ogólnorozwojowe, musi ona stanowić sama w sobie dużą atrakcję. Z pewnością wielu rozmaitych atrakcji może dostarczyć turystyka jaskiniowa. Organizatorzy imprez turystycznych wychodząc naprzeciw potrzebom coraz bardziej nowatorskich rozwiązań w swoich ofertach programowych, chętnie sięgają właśnie do turystyki jaskiniowej. Poza tym, że stanowi ona nietradycyjny element ich oferty, to niesie także za sobą walor poznawczy i estetyczny. Pozwala to na zaznajomienie się z obiektami przyrody nieożywionej, o których do tej pory turyści jedynie słyszeli, a jedynie niewielu z nich mogło je odwiedzić oraz poszerzenie wiedzy na temat geologii i geografii Polski. Uczy jednocześnie szacunku i respektu do tych tworców przyrody nieożywionej poprzez wytworzenie się w nich zadziwiających form, długość ich powstawania, tajemniczości i piękna, które można podziwiać jedynie wewnątrz jaskini. I tu pojawia się kolejny element istotny dla ofert organizatorów imprez turystycznych. Otóż im większe będzie zainteresowanie turystów tymi obiektami, tym większa będzie potrzeba ze strony właśnie organizatorów ochrony jaskiń, których zaniedbanie lub zniszczenie spowoduje jednocześnie wyeliminowanie z oferty organizatora imprez turystyki jaskiniowej. Obecnie jaskinie objęte ochroną ustawową znajdują się na terenie parków narodowych i rezerwatów

przyrody. Zgodnie z ustawą o ochronie przyrody⁸ do jaskiń znajdujących się właśnie na tych obszarach bez zgody dyrektora parku lub wojewódzkiego konserwatora przyrody nie wolno wchodzi i objęte jest to karą pieniężną. Oznacza to, że pozostałe jaskinie w żaden sposób nie są chronione i ulegają dewastacji przez pseudoturystów, którzy w sposób skandaliczny dopuszczają się ich zaśmiecania i niszczenia. Nieznajomość przez nich geologii powoduje, że obrywają stalaktyty i stalagmity z myślą, że równie pięknie będą wyglądały w domu jako „przycisk do papieru”, ale niestety po wyschnięciu tych form naciekowych ich atrakcyjność spada do postaci zwykłego kawałka skały. Niestety, ale starta dla jaskini jest w tym momencie nieodwracalna. Dlatego też inicjatywy podejmowane przez lokalne społeczności i miłośników przyrody prowadzą do ochrony jaskiń i stanowią przyszłość rozwoju dla tej turystyki. Doskonałymi przykładami są Jaskinia Nietoperzowa, Wierzchowska czy Niedźwiedzia, które nie są wprawdzie rezerwatami przyrody, ale ich przystosowanie do ruchu turystycznego spowodowało jednocześnie ich ochronę.

Jaskinie niosą ze sobą również pewne wyzwania, z którymi człowiek musi się zmierzyć i tym bardziej jest to wciągające, im więcej trzeba pokonać trudów i własnych słabości. Dlatego też uważam, że turystyka jaskiniowa stanowi wielki potencjał atrakcji dla organizatorów imprez turystycznych i można z niego będzie jeszcze długo korzystać, o ile będziemy robić to w sposób przemyślany i bez szkody dla jaskiń.

⁸ Dz. U. z 2004r., Nr 92, poz. 880.

Autorka

BIBLIOGRAFIA:

- Butowski L., *Turystyka w Polsce. Uwarunkowania organizacyjne i prawne*, Lublin 2007;
- Firlet E., *Smocza Jama na Wawelu*, Kraków 1996;
- Gaworecki W., *Turystyka*, Warszawa 2000;
- Gołembski G. [red.], *Kompendium wiedzy o turystyce*, Poznań 2002;
- Grodzicki J. [red.], *Jaskinie Zachodniego Zbocza Doliny Kościeliskiej. Jaskinie Wschodniego Zbocza Doliny Kościeliskiej*, Warszawa 1993;
- Jagiello M., *Wołanie w górach*, Warszawa 1991;
- Jahn A., Kozłowski S., Wiszniowska T., *Jaskinia Niedźwiedzia w Kletnie. Badania i udostępnianie*, Wrocław 1989;
- Kowalski K., *Jaskinie Polski*, Warszawa 1965;

Kożuchowski K., *Walory przyrodnicze w turystyce i rekreacji*, Poznań 2005;
Łobożewicz T., Kogut R., *Turystyka aktywna. Turystyka kwalifikowana*, Warszawa 1999;
Markowiak A., Ponikiewski A., *Szkolenie Organizatorów Turystyki Jaskiniowej (materiały wewnętrzne OM PTTK)*, Warszawa 1996;
Masłow A., *Motywacja i osobowość*, Warszawa 1990;
Merski J., *Turystyka kwalifikowana*, Warszawa 2002;
Meyer B., *Obsługa ruchu turystycznego*, Warszawa 2007;
Parma C., Rajwa A., *Turystyczne jaskinie Tatr*, Warszawa 1989;
Partyka J., *Jaskinia Łokietka*, Kraków 1990;
Partyka J., *Jaskinia Wierzchowska Górna*, Warszawa 1987;
Paszkowski M., *Jaskinie Gór Świętokrzyskich – Przewodnik*, Kielce 2006;
Praca zbiorowa, *Jaskinie Ojcowskiego Parku Narodowego*, Ojców 2005;
Przeclawski K., *Człowiek a turystyka. Zarys socjologii turystyki*, Kraków 1997;
Różycki P., *Zarys wiedzy o turystyce*, Kraków 2006;
Rubinowski Z., *Jaskinia Raj w Górach Świętokrzyskich*, Kielce 1976;
Szelerewicz M., Górny A., *Jaskinie Wyżyny Krakowsko – Wieluńskiej*, Kraków 1986;
Walczak R., *Prawo turystyczne*, Pułtusk 2007;
Zwoleński S., *W podziemiach tatrzańskich*, Warszawa 1987;

Czasopisma:

Ogólnopolski Kwartalnik Speleologiczny Jaskinie – roczniki 2003-2007, Kraków;
Markowiak A., Ponikiewski A., *Nowe jaskinie Niecki Nidziańskiej* w: *Ogólnopolski Kwartalnik Speleologiczny Jaskinie*, nr 3/2005, Kraków 2005;
Markowiak A., Ponikiewski A., *Jaskinia Chotelecka* w: *Ogólnopolski Kwartalnik Speleologiczny Jaskinie*, nr 4/2005, Kraków 2005;
Markowiak A., Ponikiewski A., *Nowe jaskinie na Ponidziu* w: *Ogólnopolski Kwartalnik Speleologiczny Jaskinie*, nr 1/2006, Kraków 2005;
Markowiak A., Ponikiewski A., *Jaskinie, których nie ma* w: *Ekoświat* nr 1/2005., Wrocław 2005;
Markowiak A., Ponikiewski A., *Jaskinie – niszczenie – zaśmiecanie – ochrona* w: *Aura* nr 1/2006., Kraków 2006;

Strony internetowe:

Epimenides Cave Page – oficjalna polska strona taternictwa jaskiniowego przy KTJ PZA – www.sktj.pl/epimenides

Strona Polskiego Związku Alpinizmu – www.pza.org.pl

Akty prawne:

Ustawa o usługach turystycznych

Ustawa o ochronie przyrody